

Міністерство освіти і науки України
Чернігівський державний інститут
економіки і управління

Наукова бібліотека

Бібліотека вищого навчального закладу в епоху електронних комунікацій

*матеріали регіональної міжвузівської
науково-практичної конференції
1 грудня 2010 р.*

Чернігів
2010

УДК 027.7
ББК 78.3
Б 59

Схвалено рішенням Методичної ради Наукової бібліотеки
від 25.11.2010 р., Протокол № 11/10

Головний редактор	В.М. Белінська
Відповідальний редактор	Н.В. Мороз
Мовне редагування	О.В. Мартиненко
Комп'ютерна верстка	Н.В. Мороз

Б 59

Бібліотека вищого навчального закладу в епоху електронних комунікацій: матеріали регіональної міжвузівської науково-практичної конференції / [уклад.: В.М. Белінська, Н.В. Мороз]. – Чернігів: Наукова бібліотека ЧДІЕУ, 2010. – 92 с.

ISBN 978-966-2188-23-3

УДК 027.7
ББК 78.3
© Автори статей, 2010

ЗМІСТ

<i>Сіденко Т.А.</i> Знання - найважливіший фактор суспільного розвитку	4
<i>Прудникова І.М.</i> ТранСформація ролі бібліотек в інформаційному суспільстві	13
<i>Кавінська В.І.</i> Сучасні маркетингові орієнтири	23
<i>Селіверстова Л.А.</i> Тенденції розвитку бібліотеки ВНЗ в умовах інформатизації суспільства	30
<i>Карпенко Н.О.</i> Моніторинг запитів користувачів з метою задоволення інформаційних і освітніх потреб	39
<i>Оніщенко С.С.</i> Користувач та бібліотека: нові грані співробітництва	49
<i>Ільченко І.О.</i> Обмінно-резервний фонд як джерело додаткового комплектування фонду бібліотеки (з досвіду роботи бібліотеки ЧДТУ)	55
<i>Тестова Н.А.</i> Формування книжкового фонду – запорука успішної роботи наукової бібліотеки ЧДІЕУ	60
<i>Емец Л.И.</i> История и развитие библиотеки Нежинского агротехнического института	67
<i>Парамонова А.А.</i> Библиотека в системе патриотической и воспитательной работы ВУЗа	71
<i>Бевз І.В.</i> Бібліотечне обслуговування як процес спілкування (за підсумками анкетного опитування)	81
<i>Відомості про авторів</i>	88

Т.А Сіденко, завідувач відділом
інформаційно-бібліографічної
роботи ЧДІЕУ

ЗНАННЯ - НАЙВАЖЛИВІШИЙ ФАКТОР СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*Якщо ви не думаете про
майбутнє, у вас його не буде.*

Дж. Голсуорсі

Інформаційна революція і, як її наслідок, виникнення інформаційного суспільства і його наступної фази - суспільства знань - починають кардинально змінювати не тільки світову й національні економіки, але й життя людей, спосіб облаштованості сучасного світу.

Суспільство знань, яке виникає як нова суспільно-економічна формація держави у ХХІ сторіччі, тісно пов'язане з особливою роллю знання у сучасному цивілізаційному розвитку. На відміну від інформаційного суспільства, що визначається досягненнями технологій, поняття «суспільство знання» передбачає більш розлогі соціальні, етичні і політичні параметри.

Сучасне суспільство зазвичай трактується як інформаційне, що здійснює перші кроки на шляху до суспільства знань. При цьому суспільство знань розглядається як вища стадія інформаційного суспільства.

Початок цього етапу розвитку можна умовно віднести до середини минулого століття, коли був винайдений перший комп'ютер, але бурхливий розвиток відбувся лише протягом останніх п'ятнадцяти років з появою глобальних інформаційних мереж, засобів телекомунікації й Інтернету.

Сьогодні можна впевнено казати, що в більшості розвинених країн сформоване нове суспільство - суспільство, засноване на знаннях. Його характерними рисами є:

- Перехід від індустріального до інформаційного типу економіки.
- Глобалізація й зростання конкуренції на всіх рівнях.
- Технологічна революція, заснована на знаннях.
- Ринок праці й безперервна освіта.

Різке прискорення розвитку використання інформаційних і комунікаційних технологій стало початком всесвітнього процесу переходу від індустріального до

інформаційного суспільства, а інформаційне суспільство є функціональною дієвою часткою суспільства знань.

Інформаційне суспільство – це суспільство в якому більшість працюючих зайняте виробництвом, зберіганням, переробкою й реалізацією інформації, особливо вищої її форми:

- знань та всі суспільні відносини здійснюються на засадах широкого використання інформаційних технологій, завдяки чому кожний має можливість:

- створювати, розповсюджувати та використовувати інформацію та знання,

- надавати та отримувати послуги.

Інформаційне суспільство супроводжується зростаючим потоком інформації, переведенням основного масиву інформації на електронні носії, підвищенням вимог до повноти, оперативності, достовірності інформації, яка надається користувачам, забезпеченням можливості доступу до неї з будь-якого місця в будь-який час.

До числа найбільш суттєвих рис, які характеризують інформаційне суспільство, еволюціонуючи в суспільство знань, можна віднести наступні:

- інформація й знання - головна перетворююча сила суспільства, а інформаційні ресурси - це стратегічні ресурси суспільства;

- глобальна інформатизація, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій - основа нової економіки, економіки знань;

- новизна, швидкоплинність, прискорення - найбільш характерні риси життя;

- цикл відновлення як виробничих, так і соціальних технологій випереджаючи темпи зміни поколінь;

- безперервна освіта і здатність до перекваліфікації - невід'ємна частина збереження соціального статусу особистості;

- доля кожної людини залежить від здатності вчасно знаходити, одержувати, адекватно сприймати й продуктивно використовувати нову інформацію.

Ще в XV столітті людина опанувала мистецтво друкарства, і це привело до першого радикального "прориву" у сфері збереження, поширення й передачі знань. Протягом шести століть досягнутий рівень залишався без принципових змін, навіть незважаючи на появу телефонного зв'язку, радіо й телебачення. Сучасна інформаційна революція стала можливою лише завдяки збігу декількох факторів:

- появі цифрових засобів обробки інформації;
- бурхливому розвитку електроніки;
- оволодінню людиною космосу й створенню супутникових технологій зв'язку;
- розробці інформаційних мережевих технологій і створення Інтернету.

Перехід суспільства до нової стадії розвитку – “суспільства знань” – пропонує більше можливостей для професійної та соціальної адаптації молодих людей, які постійно стикаються з викликами сучасності та проблемами вибору, від вирішення яких залежить, зможуть вони використовувати існуючі шанси для саморозвитку та самореалізації. У такий спосіб реалізується концепція прямого служіння суспільству у поєднанні з місією суспільної вищої освіти.

Сьогодні на фоні інформаційної революції розуміння взаємозв'язку знання і розвитку набуває особливої актуальності. Поява нових інформаційних технологій стирає кордони та скорочує простір і час. У найбільш економічно розвинутих країнах приділяється настільки велика увага інформації та знанням, що вони стали важливим чинником, який визначає рівень життя більшою мірою, ніж земельні ресурси, механізми, праця.

Сьогодні економіка країни з високо розвинутою технологією може розвиватися лише на основі знань. Різниця між бідними і багатими, як країнами, так і організаціями, фірмами, виявляється не лише у відсутності коштів в необхідних обсягах, але і в нестачі знань.

Постійне вдосконалення наукових знань про походження, функціонування і еволюцію Всесвіту та життя, відкриває перед людством широкі можливості застосування концептуальних та практичних підходів, які спричиняють глибокий вплив на діяльність та перспективи розвитку.

Основними пріоритетами для країн у сфері виробництва, розподілу та поширення знань є:

- придбання, адаптація глобальних знань, а також розвиток сфери знань на місцевому рівні;
- інвестиції в людський капітал з метою розширення можливостей засвоєння та використання знань;
- інвестиції в технологію, що сприяють придбанню та засвоєнню знань.

Знання перетворилися в найважливіший фактор суспільного розвитку.

Суспільство XXI століття - суспільство інформаційне. Сьогодні все більша кількість комунікацій відбувається за допомогою Інтернету. Майже не можливо уявити галузь діяльності яка б не користувалася інтерактивним віртуальним середовищем, та його величезними можливостями.

У телекомунікаційний простір Інтернету впевнено ввійшли й бібліотеки. Інтернет, як інформаційне середовище, дає можливість не тільки одержати необхідну інформацію, але й надати відомості про себе.

Важко уявити собі будь яку структуру суспільства, яка могла б здійснювати свою діяльність, не опираючись на бібліотеку.

Сучасна бібліотека створює можливості для членів суспільства задовольняти свої інформаційні потреби.

Надаючи своїм користувачам інформацію, необхідну для різних видів діяльності, бібліотека тим самим сприяє розвитку промислового виробництва, отримання освіти, зростанню матеріального добробуту суспільства.

Бібліотека дозволяє суспільству зберегти необхідний запас міцності під час техногенних аварій і соціальних потрясінь, щоб через певний час відновити виробництво, соціальні відносини й вийти на новий рівень суспільного розвитку. Таким чином, бібліотека забезпечує стійкість суспільного життя.

Саме сучасна бібліотека стає повноправним суб'єктом інформаційного простору. Вона збирає, зберігає, проводить бібліографічну й аналітико-синтетичну обробку документального потоку, навігацію й оцінку інформаційного ресурсу. Здійснюючи систематизацію й каталогізацію документів, довідково-бібліографічне обслуговування, бібліотека створює основу для багатьох сучасних інформаційних процесів.

В XXI столітті людина повинна засвоїти в десятки тисяч разів більший обсяг інформації ніж його предок 300–400 років тому. За останні тридцять років людством вироблено інформації більше ніж за попередні 5 тисяч років. Сума знань, що накопичувалася людством протягом XVI–XVII століть, в наш час накопичується за один місяць. Біля 90% усіх вчених, які коли-небудь існували на планеті, живуть у наші дні .

Саме сучасна, технічно озброєна бібліотека спроможна стимулювати вироблення нових знань, надаючи новій генерації вчених і творчих особистостей найбільш вагомий інтелектуальні активи для створення економіки знань.

Надаючи інформацію всім групам користувачів, бібліотека тим самим слугує інструментом подолання нерівності між представниками тих або інших соціальних груп. Разом з тим, забезпечуючи своїх користувачів доступом до інформаційних ресурсів, бібліотека захищає їх від потоку непотрібної інформації та у такий спосіб забезпечує інформаційну безпеку особистості.

Організуюючи доступ до інформації, бібліотека є посередником не тільки в системі " документ-користувач", але й бере участь у набагато більш складних процесах - у процесах руху інформації в суспільстві.

Бібліотека долає межі інформаційної й комунікаційної функцій і бере на себе роль іншого комунікаційного інституту - інституту освіти.

Розвинуті країни, такі як Норвегія, Швеція, Фінляндія, Корея, Данія, що досягли певних економічних і соціальних успіхів, не маючи значних матеріальних ресурсів, зробили це завдяки високому рівню надання населенню інформації за допомогою інформаційно-комунікативних технологій і преси, перш за все через технічно оснащені бібліотеки, які завжди відкриті і надають можливість користуватися ними у будь-який час.

Це вплинуло на рівень освіти і науки, вирішило багато соціальних питань, навчило людей більш гармонійному співіснуванню.

Сучасна потужна бібліотека є базисом грамотного майбутнього суспільства тому що лише знання, накопичені в бібліотеках, можуть впливати на подальшу долю суспільства і змінювати життя, тому що ці знання систематизовані і призначені всім бажаним.

Інформаційний ринок є частиною ринку, де предметом є специфічний товар – інформаційні продукти і послуги. Інформаційний ринок, що сформувався протягом 20 століття, сьогодні акумулює в собі традиційні структури (книговидавництво, преса, сфера освіти) і величезні можливості електронної інформації.

На світовому ринку інформації прийнято розрізняти наступні основні сектори, що також характерні і для України:

1-й сектор – ділова інформація: фінансова, статистична, юридична, комерційна

2-й сектор – інформація для спеціалістів: професійна, науково-технічна з різних галузей знань, доступ до першоджерел

3-й сектор – соціально-побутова або споживча інформація: новини, література, розваги і т. ін.

4-й сектор – послуги освіти: від дошкільної до підвищення кваліфікації і перепідготовки

5-й сектор – сектор технічних і програмних засобів для автоматизації збору, обробки і використання інформації упритул примикає до чотирьох вищевказаних.

Всі сектори інформаційного ринку в тій чи іншій мірі мають свій вихід на бібліотеки. Ідеальна бібліотека – це така бібліотека, де кожен користувач: фізично чи віддалено може знайти потрібну інформацію. Бібліотеки можуть конкурувати на інформаційному ринку, тому що мають компетентних, ерудованих фахівців бібліотекарів.

На сьогоднішній день бібліотека, мабуть, єдиний абсолютно відкритий і доступний державний інститут інформації для людства. Унікальність бібліотеки полягає в тому, що вона об'єднує в собі риси трьох китів, на яких тримається розвиток суспільства: збереження культурної спадщини (у вигляді кращих зразків літератури), накопичення і розповсюдження знань (у вигляді наукових робіт і актуальної інформації), виконання ролі провідника між інформаційним потоком і суспільством (у вигляді надання вільного доступу до інформації всім громадянам). Причому, ці три основоположні чинники властиві будь-якій бібліотеці – від найбільшої, такої, що має статус національної, до бібліотеки вищого навчального закладу.

Провідник між інформаційним потоком і суспільством: цьому завданню бібліотека традиційно приділяє багато уваги, і не відстає від життя. Більш того, саме на бібліотеки покладає сучасне суспільство надії, пов'язані із забезпеченням населення всього світу доступом до інформації.

У всьому світі вільний доступ до інформації розглядається як обов'язковий елемент розвитку демократичного суспільства. Прийшовши в бібліотеку, громадянин наділений правом безкоштовного користування всіма доступними ресурсами.

Зміни, що відбуваються в суспільстві, є потужними факторами трансформації сучасних бібліотек. А це у значній мірі, впливає на вибір місії, соціальних функцій, підходів до формування бібліотечно-інформаційних ресурсів і обслуговування користувачів, розвитку бібліотечних технологій і персоналу, модернізації традиційних і освоєнню нових напрямків діяльності.

Місія бібліотеки суспільства знань визначена посиленням значення інформації й знань для суспільного прогресу і може вважатися успішно реалізованою, якщо бібліотека сприймається як центр суспільного життя, що поєднує всіх в єдине співтовариство.

Вона має кілька аспектів:

- сприяння обертанню й розвитку накопиченого людством знання шляхом забезпечення вільного доступу до нього;
- збереження документованого знання як суспільного надбання.

Бібліотека - один з найдавніших культурних інститутів. За довгий період людської історії її соціальні функції перетерпіли істотні зміни. Призначенням перших бібліотек було зберігання документів. Із часу свого виникнення до сьогодні бібліотека пройшла перший етап еволюції суспільної місії: від обслуговування потреб правлячої еліти до задоволення суспільних потреб. Бібліотека перетворилася в соціальний інститут, що включає інформаційні й культурні компоненти, а також забезпечує стійкість зв'язків і відносин у рамках суспільства.

Відповідаючи на все зростаючу суспільну потребу відтворення й збереження інформації й знань, обміну й доступу до них, бібліотека суспільства знань виходить на новий рівень накопичення знань, коли створюється єдина світова бібліотека, здатна забезпечити доступ до знання, які зберігаються в документованій формі в будь-якому місці планети.

Вона по-новому організує процес зберігання документованого знання шляхом його фіксації на іншому носії.

Вже сьогодні бібліотека виступає гарантом надання вільного доступу до електронної інформації, накопичення і розповсюдження знань: ця функція бібліотек – одна з найважливіших. Динаміка розвитку суспільства така, що саме бібліотека має найбільші шанси зберігати і надавати доступ до подібних ресурсів. Першочергові завдання бібліотеки в століття цифрових технологій – це створення електронних бібліотек, відкритих масивів наукової інформації і участь бібліотек у формуванні суспільства знань.

Бібліотека суспільства знань як структурний елемент глобальної світової бібліотеки, забезпечує передачу інформації про накопичений людством знання будь-якій людині без часових, географічних і інших обмежень. Її інформаційна

функція набуває орієнтовний, аналітичний і оцінюючий характер.

Бібліотека допомагає користувачам долучитися до світу знань, вчить орієнтуватися в ньому, володіти інструментами пошуку, систематизації й зберігання.

Світ бібліотек величезний. За статистичними даними, на території нинішніх держав - членів Європейського союзу діє 90 тис. бібліотек, а всього, по даним ЮНЕСКО, у світу налічується більш на півмільйона пунктів бібліотечного обслуговування. Усі вони об'єднані в реалізації суспільної місії бібліотеки.

Бібліотеки сприяють усуненню інформаційного розриву шляхом забезпечення вільного доступу до Інтернет - ресурсів, а також шляхом поширення інформації в традиційному форматі. Вони залишаються вікном в інформаційний світ як для високоінтелектуальних користувачів, що мають потребу в джерелах елітарного знання, так і для тих, хто стоїть на порозі в світ знань.

Бібліотеки були і залишаються важливим і незамінним осередком підвищення рівня освіченості і духовності.

Особливе місце в цей час надається бібліотекам вищих навчальних закладів.

Як завжди, за всю історію існування бібліотек – бібліотека вищого навчального закладу це установа і для студента, і для вченого, і для фахівця телекомунікаційних технологій.

Сьогодні на бібліотеки вищих навчальних закладів покладено важливе завдання – забезпечення інформаційних потреб розвитку освіти, науки, виховання і підвищення духовності – сприяти створенню інтелекту нації.

Перед бібліотеками вищих навчальних закладів постають надзвичайно важливі завдання: сприяти особистісно-орієнтовній освіті, дати їм високоякісну новітню інформацію, забезпечити вільний доступ до світових інформаційних джерел, формувати знання в сфері інформаційної культури майбутніх спеціалістів.

Саме ступінь інформатизації бібліотек вищих навчальних закладів виступає сьогодні умовою впровадження новітніх освітніх технологій і якісним інформаційним забезпеченням користувачів.

Інформаційне забезпечення є важливою ланкою навчального процесу будь-якого вищого навчального закладу. Цю роль традиційно виконує бібліотека вищого навчального закладу. Наскільки її інформаційний простір відповідає запитам користувачів, настільки успішною стає навчальна та

науково-дослідницька робота навчального закладу. Саме від чіткої структури інформаційного простору бібліотеки залежить створення необхідних для книгозбірні набору інструментів, використання яких дозволить забезпечити кожному студенту та науковцю вузу оперативний доступ до матеріалів та документів бібліотечного фонду, а бібліотекарям реалізувати нові форми роботи з користувачами. Надійність процесу обслуговування в бібліотеці визначається не кількістю послуг, що надаються, а тим, наскільки повно і якісно вони задовольняють інформаційні потреби.

Бібліотеки вищих навчальних закладів - це найбільша мережа бібліотек. Специфіка цього типу бібліотек у нашій країні завжди визначалася масштабом діяльності вузів, підпорядкованістю інтересам держави.

Система університетських бібліотек сьогодні нараховує 362 книгозбірні, з них 232 - у державній і комунальній власності. Нині більшість бібліотек комп'ютеризовані та мають комп'ютерні мережі. Щорічно зростає фонд електронних підручників (понад 145 тисяч примірників).

Розвиток кожної бібліотеки вищого навчального закладу визначається наступними факторами:

- змінами тематики запитів користувачів;
- розширенням видів і форм наданих бібліотечних і інформаційних послуг;
- здатністю колективу бібліотечних працівників вирішувати завдання повноцінного задоволення запитів користувачів.

Бібліотека вищого навчального закладу акумулює науковий і навчальний фонд документів, що відображає сучасну картину наукового знання, забезпечує інформаційну підтримку розвитку вищого навчального закладу, науки й освіти.

Виконуючи інформаційну функцію, бібліотека виступає важливим каналом інформації про світові процеси в сфері науки й культури. Вона надає своїм користувачам широкий спектр власних інформаційних джерел, а також доступ до традиційних документів і цифровим масивам, що існують за межами бібліотеки. Впроваджуючи елементи моделі гібридної бібліотеки, яка надає бібліотечно-інформаційні послуги в автоматизованому режимі, за допомогою електронних засобів зв'язку й через Інтернет, бібліотека прагне забезпечити доступ до соціально значимої інформації та знанням.

Сприяючи вирішенню актуальних проблем суспільного розвитку, бібліотека здатна стати важливим фактором соціальних перетворень, а також структурним елементом нового суспільства.

Ми живемо в надзвичайно динамічному інформаційному світі, розвиток якого залежить від кількості і якості знань, створених людством. Формується не тільки інформаційне суспільство, формується економіка знань, а це є результатом постійного розвитку нових знань.

Література

1. Бабич В. Роль бібліотек в інформатизації суспільства і підвищенні інформаційної культури / В. Бабич // Бібліотечна планета. – 1998. – №1. – С. 17.

2. Зотова В. Організаційні засади формування довідково-бібліографічної служби в Національній бібліотеці ім. В. Вернадського / В. Зотова // Вісник Книжкової палати. – 2002. – №12. – С. 29–30.

3. Петрова Л.Г. Бібліотечно-інформаційні послуги в контексті ринкових перетворень /Л.Г. Петрова // Наукові праці НБУ ім. В.І. Вернадського. – Вип. 9. – К.: НБУВ, 2002. – С. 98–112.

4. Сіра І. Технології і організація бібліотечно – інформаційного обслуговування /І. Сіра, В. Горовий //Бібліотечний вісник – 2002. – №1.-С. 8–12.

5. Слов'яненко Д. Концепція онлайнного бібліотечного сервісу/Д. Слов'яненко // Бібліотечний вісник – 2002. – №5. – С. 31–36.

6. Чачко А.С. Современная библиотека в процессе трансформации / А.С. Чачко. – К., 2003. – 140 с.

УДК 027.7
ББК 78.3

І.М. Прудникова, завідувач відділом
наукової бібліотеки ЧДІЕУ

ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ БІБЛІОТЕК В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Якісна освіта не може існувати без доступу до якісних інформаційних ресурсів, що забезпечують процеси викладання, навчання та дослідження. Бібліотеки та освіта є спорідненими, синонімічними поняттями.

Унікальна роль бібліотек полягає у тому, що вони надають персоніфіковану інформацію, бо відповідають на специфічні питання і задовольняють індивідуальні потреби користувачів. Ця особливість є суттєвим доповненням до загальної передачі знань засобами масової інформації, і робить бібліотеки важливими для формування добре інформованого населення і демократичного та відкритого суспільства.

Іншими словами, ефективність закладу освіти у навчальному процесі та у підготовці якісних фахівців та висококваліфікованих дослідників залежить від забезпечення якості послуг на підтримку навчання, що їх надають бібліотеки.

Метою цієї доповіді є глибоке вивчення та аналіз правових норм, що регулюють відносини у сфері діяльності бібліотек, а також стану та напрямків вдосконалення їх в Україні.

Дослідженнями цієї проблеми займалися такі вчені як Я. Шрайберг, Р. Дарнтон, В. Іванова, С. Чікін, С. Галінська та ін..

Бібліотечна діяльність завжди була пов'язана з питаннями охорони авторських прав і захисту інтелектуальної власності. Але інтереси авторів та бібліотек, як правило, не співпадають: бібліотеки, обслуговують населення згідно з законами України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та ЗУ «Про Інформацію», а автори ж в першу чергу зацікавлені виконати умови договору.

Бібліотеки підтримують авторське право, бо ми визнаємо потребу творця у винагороді за власну працю, а також необхідність захистити твори від піратства та неналежного використання. Ми підтримуємо авторські права та заохочуємо користувачів бібліотек до їх дотримання. Але авторське право є не тільки засобом захисту правовласників. З часів його запровадження авторське право також забезпечувало рівновагу між необхідністю захистити автора та правом користувача мати доступ до інформації з метою викладання, навчання та інших творчих дій. Дієвість авторського права насправді полягає у забезпеченні поєднання винятків та обмежень з адекватними нормами охорони авторського права.

Авторське право дедалі активніше діє як перешкода для бібліотек та освіти. Хотілося б виділити такі основні проблеми з якими ми щоденно стикаємося:

- проекти оцифрування видань гальмуються, бо немає винятків для довгострокового збереження. У місцях, де документ був оцифрований, часто буває складно дістати дозвіл на надання доступу до нього. Перемовини можуть бути

довгими і виснажливими, навіть щодо книг, тираж яких розпродано. Якщо бібліотеки не можуть зберегти наш культурний спадок, це серйозна втрата для прийдешніх поколінь;

- бібліотеки стикаються із збільшенням обмежень щодо використання аудіовізуальних матеріалів, зокрема права імпортування, що є дуже серйозною проблемою для невеликих та багатомовних країн;

- для різних форматів застосовуються різні правила, замість того аби для використання усіх форматів існували однакові обмеження авторського права;

- значний масив інформації, накопичений у бібліотеках, є недоступним для оцифрування, для програм дистанційного навчання, для включення електронних текстів до інформаційних пакетів до навчальних курсів та для інших форм використання, що зазвичай потребують дозволу власника авторських прав.

І це ще далеко не всі проблеми з якими щоденно стикаємося ми.

За останні роки мережа Інтернет стала невід'ємною частиною життя сучасного суспільства, у тому числі й українського. Людина потребує інформації. Нині, використовуючи власний комп'ютер, вона не бажає отримувати лише невеличкі уривки з тих знань, що були накопичені людством.

Електронні бібліотеки — це, безперечно, величезна економія часу для користувачів. Оскільки для того, щоб скористатися послугами звичайної бібліотеки, читачу необхідно витратити, як правило, більше години на дорогу до місця знаходження бібліотеки. Діставшись місця, він буде змушений шукати у каталогах прізвища необхідних авторів. Якщо читач не знає прізвища автора, то пошук буде ще довшим. Занотувавши реквізити бажаних книжок, читач зможе їх замовити, проте, доведеться ще почекати... Він отримає книжки приблизно через годину-півтори, а в деяких великих бібліотеках — лише наступного дня. Як відомо, із, наприклад, п'яти замовлених книжок, найчастіше видають дві-три книжки — решта знаходяться «на руках» в іншого читача, або ж через якісь причини отримати їх зараз неможливо.

Наведемо аналогічний приклад з електронною бібліотекою. Так, читач, що знаходиться у будь-якому місці нашої чи іншої країни, підключившись до мережі Інтернет, потрапляє до віртуальної бібліотеки. Швидко отримавши результати пошуку

за вказаними прізвищами авторів або частиною з назви твору, читач відкриває для себе знайдену книжку, або ж зберігає її на жорсткому диску власного комп'ютера. От і все, він може користуватись необхідною літературою. Навіть не доведеться чекати, доки інший читач поверне книгу, адже багато користувачів одночасно можуть переглядати одну й ту саму книгу.

По-друге, перевагою такої бібліотеки є й те, що маловідомі автори можуть стати популярними у читачів за допомогою електронної бібліотеки. Адже для розміщення твору в електронній бібліотеці навіть не обов'язково надавати опублікований примірник твору, тиражувати його, що на сьогодні є досить затратним. Автор після погодження з бібліотекою зможе надати їй для розміщення збережений твір в електронній формі. І цей твір одразу «побачить» світ.

Більшість національних і державних вітчизняних бібліотек мають електронні каталоги. Проте читач може лише дізнатись про наявність потрібної книжки, а отримати її — вже у приміщенні бібліотеки. Окремим питанням для українського суспільства залишається майже повна відсутність централізованих наукових публікацій в Інтернеті. Адже було б доцільним створити декілька спеціалізованих баз даних з науковими публікаціями у різних напрямках.

Розглянемо, як нормативно регулюється питання про можливість створення та функціонування електронних бібліотек в Україні. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року регулює питання лише щодо звичайних бібліотек.

Згідно з ст. 22, 23 Закон України «**Про авторське право і суміжні права**»

Вводиться в дію Постановою ВР

N 3793-XII (3793-12) від 23.12.93, ВВР, 1994, N 13, ст.65)

Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 75/95-ВР від 28.02.95, ВВР, 1995, N 13, ст. 85

N 998-XIV (998-14) від 16.07.99, ВВР, 1999, N 41, ст.373)

В редакції Закону

N 2627-III (2627-14) від 11.07.2001, ВВР, 2001, N 43, ст.214)

Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 850-IV (850-15) від 22.05.2003, ВВР, 2003, N 35, ст.271

N 1294-IV (1294-15) від 20.11.2003, ВВР, 2004, N 13, ст.181)

допускається без згоди автора або іншої особи, яка має авторське право, репрографічне відтворення одного примірника твору бібліотеками та архівами, діяльність яких

не спрямована прямо або опосередковано на одержання прибутку, за таких умов:

1) у разі, коли відтворюваним твором є окрема опублікована стаття та інші невеликі за обсягом твори чи уривки з письмових творів (за винятком комп'ютерних програм і баз даних), з ілюстраціями чи без них, і коли це відтворення здійснюється за запитами фізичних осіб за умови, що:

а) бібліотека та архів мають достатньо підстав вважати, що такий примірник використовуватиметься з метою освіти, навчання і приватного дослідження;

б) відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру;

2) у разі, коли відтворення здійснюється для збереження або заміни загубленого, пошкодженого та непридатного примірника даної бібліотеки чи архіву або для відновлення загубленого, пошкодженого або непридатного примірника з фонду аналогічної бібліотеки чи архіву, а одержання такого примірника іншим шляхом неможливе, а також коли відтворення твору є поодиноким випадком і не має систематичного характеру.

Утім, під визначення репрографічного відтворення, яке міститься у статті 22 зазначеного Закону, не підпадає електронне відтворення творів, зокрема за допомогою комп'ютера: репрографічне відтворення (репродукування) — факсимільне відтворення у будь-якому розмірі (у тому числі збільшеному чи зменшеному) оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер. Чи означає це, що в Україні існування бібліотек онлайн є порушенням закону?

Насправді інші нормативні акти, що прямо або опосередковано стосуються бібліотечної справи в Україні, взагалі не регулюють відносини, пов'язані зі збереженням або розміщенням електронних примірників творів в електронних (он-лайн) бібліотеках. Швидше за все, така ситуація склалася у зв'язку з тим, що ці акти вже є застарілими. Це такі нормативні акти, як Закони України **«Про бібліотеки і бібліотечну справу»**

Вводиться в дію Постановою ВР

№ 33/95-ВР від 27.01.95, ВВР, 1995, № 7, ст. 46 }

В редакції Закону

N 1561-III (1561-14) від 16.03.2000, ВВР, 2000, N 23, ст.177 }

Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 2120-III (2120-14) від 07.12.2000, ВВР, 2001, N 2-3, ст.10
N 2905-III (2905-14) від 20.12.2001, ВВР, 2002, N 12-13, ст.92
N 380-IV (380-15) від 26.12.2002, ВВР, 2003, N 10-11, ст.86
N 594-IV (594-15) від 06.03.2003, ВВР, 2003, N 24, ст.159
N 1344-IV (1344-15) від 27.11.2003, ВВР, 2004, N 17-18,
ст.250
N 107-VI (107-17) від 28.12.2007, ВВР, 2008, N 5-6, N 7-8,
ст.78

- зміни діють по 31 грудня 2008 року }

{ Додатково див. Рішення Конституційного Суду
N 10-рп/2008 (*ν010р710-08*) від 22.05.2008 }

Із змінами, внесеними згідно із Законом

N 1388-VI (1388-17) від 21.05.2009, ВВР, 2009, N 39, ст.557,

«Про інформацію»

Вводиться в дію Постановою ВР

N 2658-XII (2658-12) від 02.10.92, ВВР, 1992, N 48, ст.651)
(Офіційне тлумачення до Закону див. в Рішенні
Конституційного
Суду України N 5-зп (*ν005р710-97*) від 30.10.97)

Із змінами, внесеними згідно із Законами

N 1642-III (1642-14) від 06.04.2000, ВВР, 2000, N 27, ст.213
N 3047-III (3047-14) від 07.02.2002, ВВР, 2002, N 29, ст.194
N 676-IV (676-15) від 03.04.2003, ВВР, 2003, N 28, ст.214
N 1268-IV (1268-15) від 18.11.2003, ВВР, 2004, N 11, ст.141
N 1703-IV (1703-15) від 11.05.2004, ВВР, 2004, N 32, ст.394
N 2707-IV (2707-15) від 23.06.2005, ВВР, 2005, N 33, ст.429
N 2388-VI (2388-17) від 01.07.2010, ВВР, 2010, N 37, ст.496
N 2592-VI (2592-17) від 07.10.2010.

«Про науково-технічну інформацію» (1993 р.), «Про наукову і науково-технічну діяльність» (1992 р.), «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.) та Укази Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України» (2000 р.), «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» (2000 р.). Зазначені нормативно-правові акти були прийняті 10-15 років тому, і в той час законодавець не передбачив такого

швидкого розвитку та всеохоплюючого значення мережі Інтернет у житті людини.

Варто зазначити, що необхідність урегулювання питання щодо електронних аналогів бібліотек розглядалась Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та організацій ще у 2000 році, і навіть у 1996 р.

Зокрема в офіційній позиції Міжнародної федерації було визначено, що національні закони про авторське право повинні прагнути до створення рівноваги між правами носіїв авторського права на захист своїх інтересів за допомогою технічних засобів та правами користувачів обходити подібні дії у законних цілях, які не порушують авторське право. Ще раніше було сказано: «Доступ до інформації, а не контролювання її, сприяє поширенню інформації.»

Як свідчать дослідження, посилення контролю дає протилежний ефект. Законодавство про охорону авторських прав покликане сприяти творчій діяльності та використанню інформації, а не перешкоджати їм».

Отже, зрозумілою стає нагальна потреба у створенні електронних бібліотек. Хотілося б звернути особливу увагу на актуальність створення спеціалізованих наукових електронних бібліотек, де мають бути розміщені наукові статті, дослідження спеціалістів, монографії, реферати, курсові роботи та інші наукові доробки з визначених напрямків. Також потрібним видається існування аналогічних бібліотек, які спеціалізувалися б на програмах, рекомендаціях для викладачів та на курсах з різних навчальних дисциплін.

Для того, щоб не виникало суперечливих ситуацій та спорів з приводу порушення законодавства, потрібно внести зміни у відповідні нормативні акти та детально врегулювати питання функціонування, фінансування та забезпечення матеріалами саме електронних бібліотек.

В Україні під час упровадження нововведень окремою та однією з важливих проблем стає проблема їх фінансування. З цього приводу можна запропонувати введення платної реєстрації для кожного користувача даної бібліотеки та помірну плату за скачування кожної книги. Може бути запропонований попередній безкоштовний перегляд усєї книги або її частини. Таким чином створюватиметься фонд для нормального функціонування бібліотеки. Водночас завдяки реєстрації на сайті електронної бібліотеки користувачів може бути введений контроль за скачуваннями та режимом користування бібліотечними фондами.

Існує й інший аспект даного питання: зрозуміло, що не кожен автор бажає, щоб читач міг безкоштовно отримати доступ до його твору. У цьому разі частина фонду від плати за скачування твору може бути надана авторові у вигляді винагороди. Або ж задля здійснення авторами своїх прав в електронних бібліотеках могла би бути запроваджена розгалужена система доступу користувачів до творів. Вид доступу визначався б рішенням самого автору. Тобто автор або власник авторських прав обирає режим використання власного твору — лише перегляд (із запрограмованим захистом від копіювання користувачами) або ж можливість читачів вільно чи за плату зберегти твір на жорсткому диску свого комп'ютера.

Отже, на законодавчому рівні мають бути врегульовані випадки використання таких ліцензій.

Для прискорення руху до створення розгалуженої системи великих, якісних електронних бібліотек в Україні доцільно:

1) на законодавчому рівні чітко врегулювати умови, процес створення та функціонування електронних бібліотек — прийняти спеціалізований акт щодо електронних бібліотек, внести відповідні зміни в існуючі нормативні акти;

2) у законі передбачити можливості для електронних бібліотек розміщувати твори в електронному вигляді;

3) приділити особливу увагу з боку держави створенню спеціалізованих наукових електронних бібліотек, бібліотек з публікаціями навчальних програм і матеріалів;

4) поширити практику створення електронних бібліотек на базах звичайних бібліотек шляхом:

– роз'яснень для працівників бібліотек питання про актуальність електронних бібліотек у сучасному суспільстві;

– передбачення часткового фінансування з державного та міських бюджетів;

– інформування про можливість надходження коштів за рахунок реєстрації користувачів електронних бібліотек та скачування ними книжок;

– безперешкодного розміщення творів, на які вже закінчився строк дії авторських прав (70 років після смерті автора), і які, відповідно, є суспільним надбанням;

5) звертати увагу авторів на різні можливості доступу до їх творів (лише перегляд без збереження твору користувачем, збереження твору користувачем за плату чи безоплатно);

б) внести зміни до цивільного законодавства, щоб юридично закріпити можливість використання ліцензій копілефту поряд з ліцензіями копірайту;

Копілефт - вживається для позначення особливого підходу до розуміння прав інтелектуальної власності. Автор твору або власник виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності надає кожному бажаючому право використовувати, модифікувати і розповсюджувати останню.

Копирайт – в перекладі означає авторське право

7) поширювати та розвивати ідею використання ліцензій копілефту поряд з ліцензіями копірайту як актуальну та корисну для суспільства за допомогою:

- активних публікацій статей у ЗМІ;
- організації дискусій, конференцій, семінарів;
- створення програм ознайомлення для бібліотекарів, освітян, громадських активістів і розробників програмного забезпечення;
- пропагування необхідності такого врегулювання серед юристів та митців.

Однак для того, щоб не позбавляти суспільство можливості вибору, кориснішим видається існування не лише самостійних електронних бібліотек, але й паралельно — звичайних.

Тепер слід визначити недоліки електронних бібліотек. Для читача це — відсутність можливості потримати книжку в руках, поспілкуватись із бібліотекарями, пройтися до будинку бібліотеки. Для авторів: їхні книжки не купують, а знаходять в Інтернеті, їх авторське право легше порушити, адже неможливо відслідковувати, чи дійсно читач зберігає книжку на власному комп'ютері лише для навчальних та особистих цілей. Для бібліотекарів: вони можуть втратити робочі місця, адже попит на послуги звичайних бібліотек значно зменшиться. Для видавництва: так само, як і до автори, вони можуть втратити прибуток від продажу примірників творів. Про можливість уникнення таких негативних наслідків у разі створення електронних бібліотек йтиметься далі.

Можливо, у недалекому майбутньому електронні бібліотеки зможуть повністю замінити існуючі сьогодні бібліотеки, які ми звикли вважати звичайними. Однак хотілося б, щоб існував вибір, і при бажанні можна було тримаючи книжку в руках, гортаючи її сторінки, відчувати неповторний запах книги та думати про те, які люди могли читати її раніше.

За умов швидкого розвитку суспільства та інформаційних технологій в Україні слід вивчати та використовувати досвід

інших країн у галузі авторського права та альтернативних проєктів. Проте це не повинно бути простим копіюванням існуючих правил та норм. Українським юристам та іншим вченим необхідно аналізувати доцільність імплементації тих чи інших норм в Україні, обирати найвигідніші шляхи регулювання та розвитку.

Як бачимо, існування електронних бібліотек — це вимога часу, який ніколи не стоїть на місці. Сьогодні багато людей вже не уявляють, як можна витратити декілька годин на те, щоб відвідати бібліотеку. І насамперед для таких людей електронні бібліотеки є особливо необхідними. Також вони є доцільними для держави і суспільства в цілому, й для збалансування прав авторів та суспільних інтересів.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що прийняття спеціальних норм, які врегулюють зазначені питання, виправлять існуючі вади чинного законодавства та створять умови для належного функціонування бібліотек.

Література

1. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.12.1995 № 32/95-ВР, зі змінами і доповненнями / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - №7. - С.45.
2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-ХІІ, зі змінами і доповненнями / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 48. – С. 650.
3. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-ХІІ, зі змінами і доповненнями / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. -№13. - С.64.
4. Галінська С. Існування електронних бібліотек в Україні: сучасність та перспективи / С. Галінська // Інтелектуальна власність. – 2009. - №11. - С. 17-22.
5. Google та майбутнє книг // Інтелектуальна власність. – 2009.- №3.- с. 14-21
6. Шрайберг Я.Л. Авторское право и библиотеки / Я.Л.Шрайберг и др. – М.: ГПНТБ России, 2007.- 48.
7. Право в німецьких бібліотеках. - К.: Гете-Інститут, 1999. - 32с.

В.І. Кавінська, завідувач науково-методичним відділом Наукової бібліотеки ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка

СУЧАСНІ МАРКЕТИНГОВІ ОРІЄНТИРИ

*«Кожна бібліотека, якою
маленькою вона б не
була, повинна вміти
рекламувати себе.»*

Н.К. Крупська

Соціальні зміни, які відбулися в останні десятиліття в Україні, викликали необхідність переосмислення ролі бібліотек у суспільстві, їх адаптації до нових соціально-культурних і економічних умов, визначення свого місця в системі інформаційно-бібліотечних закладів.

Бібліотека – найбільш демократичний інформаційний офіційний інститут, саме тут особистість є суб'єктом, який вільно здійснює свій вибір.

Ні для кого не секрет, що імідж і статус бібліотекаря і самої бібліотеки роками занижувався, викликав скептичне, а інколи і зневажливе ставлення з боку держави, тому ми постійно були змушені боротися за місце під сонцем. А особливо гостро постала ця проблема нині під час світової економічної кризи, під час тотального недофінансування бюджетної сфери, під час моральної деградації світової спільноти і, сьогодні, як ніколи, ми повинні заявляти про себе, пропагувати себе і, якщо хочете, вміти «продавати» себе, інакше ми просто з вами не виживемо. Отже, як можливість повноцінно та ефективно працювати, ми маємо втілювати ринкові методи роботи, одним із таких методів є маркетинг бібліотечної діяльності.

На сьогодні висунуто більше 2000 визначень маркетингу, що пояснюється його багатоаспектністю, кожне з яких розглядає ту чи іншу його сторону або здійснює спробу дати йому комплексну характеристику. В основі терміну «маркетинг» лежить слово ринок (англійське слово market). Зміст маркетингу сьогодні більший, ніж чиста техніка продажу. Сутність визначається формулою: виробляти те, що знаходить збут, а не намагатися покупцю нав'язати продукцію, попередньо «не узгоджену» з ринком. Таким чином, в основу поняття поставлено попит, який є єдиним критерієм. Його потрібно вивчати і формувати.

«Маркетинг бібліотечний – це система різних видів діяльності бібліотеки, які охоплюють планування, ціноутворення, продаж, доставку товарів та надання послуг, у яких є потреба реальних та потенційних користувачів, бо бібліотека починається з користувача і закінчується ним же. Головне у бібліотечному маркетингу – двоєдиний і взаємодоповнюючий підхід. З одного боку – це ретельне і всебічне вивчення потреб, запитів, смаків, орієнтація на надання послуг у відповідності до цих запитів, їх адресність, а з другого – активний вплив на якісне виконання послуг та існуючий попит, на формування потреб. Цим визначається основа маркетингу для бібліотек, існує два його різновиди. Ф. Котлер, як засновник концепції маркетингу, чітко розділяє на комерційний і некомерційний.

Комерційний маркетинг – комплексна система організації виробництва і збуту на фірмовому рівні, орієнтована на повне задоволення попиту споживачів і отримання на цій підставі високих прибутків.

Некомерційний маркетинг здійснюється організаціями, які діють в громадських інтересах або виступають за якусь ідею і не прагнуть до отримання фінансового прибутку. Ф. Котлер першим вводить поняття соціального маркетингу, свідомо акцентуючи на негативних сторонах «чисто» економічних підходів до невиробничої сфери.

Практика доводить, що опанування маркетингом у вузівських бібліотеках розпочинається з комерційного – вводяться платні послуги і отримуються прибутки. Потім виникає потреба вивчення основ маркетингу, щоб прибутки збільшувати. Наданням платних послуг сьогодні, займається переважна більшість бібліотек, що свідчить про впевнене входження ринкових відносин в практику роботи. Умови життя та сучасний розвиток соціуму вимагає головні положення некомерційного маркетингу прийняти за основу. У нинішній економічній ситуації – це просто необхідно. Як залучити користувачів, які форми обслуговування вибрати, які послуги і на яких умовах надати потенційному і реальному користувачеві, щоб вони сподобались більш, ніж запропоновані іншими установами, тобто, як добитися максимуму ефективності, використовуючи обмежені людські, часові і фінансові ресурси. Практикою доведено, що соціальний маркетинг бібліотек дає змогу повніше задовольнити потреби користувачів. Отже, він повинен стати тим інструментом, який забезпечить мобільне реагування на їх запити, які дедалі

урізноманітнюються, ускладнюються, бо цьому сприяють інтенсивні зміни в технології та наявних ресурсах бібліотек, вузів.

Досвід доводить аргументи на користь втілення маркетингу в життя вузівських книгозбірень.

Маркетинг дозволяє:

- організовувати роботу на основі запиту користувача, формувати та стимулювати попит;
- отримувати прибутки за рахунок надання платних послуг;
- оптимізувати бібліотечну технологію, кардинально змінюючи підхід до справи, бо один з етапів реалізації маркетингової концепції – це збір внутрішньої та поза бібліотечної інформації, знаходження та усунення «вузьких» місць;
- змінити стереотипи щодо бібліотеки навчального закладу як консервативної установи, бо маркетинг вимагає постійного аналізу та введення інновацій, щоб існувати серед конкурентів;
- зберегти або навіть збільшити штат бібліотеки, шляхом введення структурних підрозділів з абсолютно новими функціями, щоб задовольнити зростаючі потреби і запити користувачів;
- підняти престиж бібліотеки і ВНЗ.

Націлює: на пріоритетний облік потреб користувачів в системі управління бібліотекою, на найбільш розумний розподіл і використання ресурсів (фінансових, кадрових, технічних), виходячи з того, що потрібно користувачеві.

Потребує: витрат, але й сприяє тому, щоб вони не витрачалися марно: комплексний аналіз діяльності бібліотеки допомагає знайти напрямки роботи, куди повинні вкладатись кошти і де їх витрати зайві.

Вимагає: інвестування, але без інформації від маркетингових досліджень жоден план не приведе до успіху, без нових технологій, техніки, реклами ефективність маркетингу знижується.

Допомагає: щоб зібрані та узагальнені дані сприяли уточненню оцінки роботи, причому по цілому ряду показників і функцій, які є вагомими аргументами в усіх дискусіях про користь конкретної бібліотеки, її необхідність.

З урахуванням цих доказів можна підсумувати, що маркетинг дозволяє вижити бібліотекам у кризові часи, він є соціально необхідним явищем, тому при його використанні виграють обидві сторони. Користь для бібліотеки полягає в тому, що її робота оцінюється певним рівнем, росте престиж, покращується матеріально-технічне забезпечення. Користувач теж здобуває тому, що бібліотекарі визначають його запити, бажання і надають послуги, які задовольняють ці потреби.

Основи маркетингу починаються з іміджу. Необхідною умовою його вдосконалення є готовність до цього колективу. Імідж – це загальне уявлення про бібліотеку, яке залежить від щоденної роботи і напрацьовується роками. Він передбачає розробку свого стилю, створення позитивного образу, який буде відрізняти її від інших і зробить невпізнаною та неповторною. Стил ь складається з ряду елементів: індивідуальний знак – це оригінально оформлене графічне зображення, яким бібліотека супроводжує свою продукцію, логотип – символ бібліотеки, слоган – коротка фраза девіз, лозунг. Найбільш розповсюдженою формою інформаційної реклами є рекламні листівки, пам'ятки, путівники, буклети.

Науково-методичним відділом Наукової бібліотеки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка спільно з художником було розроблено та оформлено фірмовий знак, який розміщується на всій друкованій продукції, зокрема на буклеті – «Навігатор першокурснику», читацьких квитках для заочного відділення, (денне – обслуговується за студентськими квитками), бейджак для співробітників книгозбірні, листівках-пам'ятках з переліком послуг нашої бібліотеки.

На репутацію бібліотеки позитивно впливають телерепортажі про її діяльність, статті в пресі, озвучення цікавих подій із життя книгозбірні по радіо. Співпраця зі ЗМІ – важлива ланка рекламної та іміджевої політики сучасної бібліотеки. Як соціальні інститути, телебачення і бібліотека виконують споріднені інформаційні, освітні, рекреаційні та функції заповнення дозвілля. Знаходять зацікавленість у користувачів проекти «Телезірка у бібліотеці», «Бібліотека-телезірка» де запрошуються відомі тележурналісти, ведучі. Продуктивно, захоплююче пройшла година творчих міркувань з відомим тележурналістом Вахтангом Кіпіані, редактором журналу «Главред» Діаною Дуцик, в рамках зустрічі – літературний критик Дмитро Мамчур – презентував свої маргіналії. На високому рівні відбулася прем'єра книги поета

Олега Карташа «Елегії острова Патмос». За участю автора. Завдячуючи знаменитим гостям наша бібліотека теж була телезіркою.

Але на превеликий жаль на сучасному етапі розвитку нашого суспільства – це дуже «дороге задоволення», тому бібліотеки намагаються давати не пряму, а другорядну інформацію у вигляді статей, заміток, інтерв'ю, прес-релізів, реліз-анонсів.

Поряд з новітніми видами реклами ідуть і традиційні – книжково-ілюстративні виставки: виставки-вікторини, виставки-кросворди, виставки однієї книги, виставки-знайомства. Наша бібліотека практикує перегляди та інформаційні огляди нової психолого-педагогічної літератури, що відображає нові освітні технології. Особливо ефективні після переглядові книжкові виставки, що служать науковою основою для проходження педагогічної практики. Саме таким виставкам літератури, студенти завдячують при підготовці методичних розробок для проведення уроків, бесід, виховних годин, батьківських зборів.

Актуальні та зближуючі вечори-зустрічі з цікавими людьми: «Важлива персона», «Сьогодні без краватки», куди запрошуються представники адміністрації міста, ректори вузів, директори закладів культури, художники, журналісти, педагоги, представники видавництва.

VIP-гостини з меценатами, благодійниками, спонсорами, міською елітою.

Презентації імен (поетів, композиторів, художників, бардів). Досить цікаво пройшли творчі фантазії з майстром незвичайного мистецтва – архітектурі в мініатюрі – киянином Йосипом Осташинським, поетом Василем Буденним «В серцях злинялий помаранч» лауреатом премії імені Олеся Десняка, лауреатом премії імені Михайла Коцюбинського, авторський вечір з Іриною Єременко, лауреатом Міжнародного фестивалю бардівської пісні.

Різновидністю пропаганди є святкування ювілеїв бібліотек – теж свого роду реклама, бо дозволяє залучати до участі широкі і різноманітні соціокультурні організації, продемонструвати широкому загалу свої досягнення, перемоги. Сувенірна продукція (календарі: настінні, кишенькові, наклейки з символом бібліотеки), яка в основному присвячується ювілейним датам, визначним подіям із життя книгозбірні, відноситься до престижних видів популяризації бібліотеки і

розповсюджується в основному безкоштовно, але може і продаватися, якщо є нагальна потреба.

Але основним напрямом пропаганди діяльності бібліотек залишається інформаційна реклама її ресурсів, інтелектуальної продукції і послуг. Тому в бібліотечній практиці широко застосовуються виїзні виставки, семінари, конференції, «Дні інформації», «Дні спеціаліста», електронні презентації, спільні заходи по обміну досвідом, святкові програми, благодійні акції.

Як річка починається зі струмочка, так і бібліотека починається від входу, від запису, від фойє, від каталогів. Одним із важливих аспектів, який відіграє роль у піднятті авторитету бібліотеки має її зовнішній та внутрішній дизайн. Для залучення ширшого кола користувачів приміщення бібліотек має бути світлим, просторим, витриманим у спокійній гамі кольорів із сучасними меблями, засобами новітніх технологій для обслуговування найвибагливішого користувача. Книгозбірня має бути конкурентоспроможною і затишною, щоб кожному відвідувачу, незалежно від вікової категорії, було комфортно і він зміг отримати вичерпні, повні відповіді на свої запити. Користувач у нас тепер примхливий і перебірливий і хоче ходити в найкращу і найсучаснішу бібліотеку. А є ще категорія користувачів, які з огляду на свій стан здоров'я або соціальну незахищеність, не можуть відвідувати бібліотеку, не можуть користуватися платними послугами – для них теж мають бути передбачені певні знижки або ж безкоштовне обслуговування вдома – це теж буде свого роду реклама.

Найважливішу зміну, яку вносить у діяльність бібліотек маркетингове мислення – це відмова від пасивної стратегії обслуговування і поворот до активної ринкової. Тому що ефективність роботи бібліотеки визначається перш за все кількістю користувачів, діапазоном послуг, кількістю звернень і повнотою використання інформаційних ресурсів. Саме тому наша бібліотека впроваджує додатковий сервіс: безкоштовне користування Інтернетом в електронному читальному залі, Wi Fi Zone – в традиційному.

Сьогодні бібліотека повинна про себе заявити, привернути увагу, зацікавити, переконати. І зробити це можна тільки колективом, бо саме він є обличчям організації, носієм її іміджу, провідником бібліотечних ідей. Одяг співробітників мав би (у перспективі) теж бути фірмовим і модним, який би в певній мірі сприяв позитивному образу сучасної книгозбірні.

А головне, що впливає на ставлення користувачів до бібліотеки – це якість обслуговування, якість послуг, які надає

бібліотека, вміння своєчасно попереджати конфлікти між бібліотекою та користувачем, вміння залишити свої проблеми вдома і пам'ятати, що ми працюємо з людьми, які прийшли не тільки для того, щоб взяти документи, отримати інформацію, (зараз користувачу надається багато можливостей, щоб почерпнути інформацію поза бібліотекою), а ще й для того, щоб їх вислухали, порадили, просто посміхнулися. Як не банально звучить, але цього нам усім не вистачає. Отже, давайте будемо сучасними, мобільними, щирими, перспективними і нехай наша скромна, але потрібна праця знайде визнання у цьому непростому, суперечливому світі.

Література

1. Брофи, Питер. Современная библиотека учебного заведения / Питер Брофи ; пер. с англ. А. Б. Лисица, Е. В. Малявский ; науч. ред. пер. Я. Л. Шрайберг. - М. : Омега-Л, 2009. – 307 с. : Доп. тит. л. англ.
2. Горовий, В. М. Особливості розвитку соціальних інформаційних баз сучасного українського суспільства [Текст] / В. М. Горовий, О. С. Онищенко (наук. ред.). – К., 2005. – 297 с.
3. Горовий, В. М. Процес вдосконалення бібліотечного обслуговування користувачів у контексті впровадження електронних технологій [Текст] В. М. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України ім.В. І. Вернадського. – К., 2002. – Вип. 8. – С. 7-13.
4. Дригайло, В. Г. Основы организации работы библиотеки вуза : научно-практ. пособ. – М. : ЛИБЕРЕЯ - БИБИНФОРМ, 2007. – 624 с.
5. Елепов, Б. С. Библиотека в системе научных коммуникаций [Текст] / Б. С. Елепов, О. А. Лаврик // Библиосфера. – 2005. - № 1. – С. 5-13.
6. Копанєва, В. Бібліотека в системі наукової електронної комунікації [Текст] / В. Копанєва // Бібл. вісн. – 2007. - № 5. – С. 3-9.
7. Корнієнко, А.П. Електронні інформаційні ресурси бібліотек – на розвиток суспільства [Текст] / А. П. Корнієнко // Бібл. планета. - 2001. - № 4. – С. 4-5.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕКИ ВНЗ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Закінчується перше десятиріччя нового тисячоліття і нової інформаційної доби. Ще недавно обговорювались проблеми та перспективи ХХІ століття, названого інформаційним віком, і ось ми на порозі нового десятиріччя. Великий француз Вольтер писав, що "немає нічого тривалішого за час, оскільки він міра вічності; немає нічого плиннішого за нього, тому що його не вистачає для всіх наших починань". [1, 33]. З цим неможливо не погодитись. Ми всі відчуваємо і еволюційне суспільство, і як все активніше й наполегливіше проникають до нас інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які з допомогою павутини Інтернету, що покриває Землю, приносять нам нові можливості, відкривають нові перспективи, але й породжують нові проблеми.

Оглядаючись в минуле і пильно вдивляючись у майбутнє, що до розвитку світового інформаційного та інтелектуального потенціалу, головних тенденцій, які супроводжують поступальний рух суспільства, побудованого на знаннях. Ми зосереджуємо увагу на роль, яку мають виконувати бібліотеки як ланки інформаційного суспільства.

Мета роботи - розглянути тенденції розвитку вузівської бібліотеки в умовах інформатизації суспільства, зосередити увагу на основні напрямки.

Сьогодні ми не можемо не замислюватися над запитанням: а що попереду? Новим перспективним напрямком розвитку діяльності бібліотек є стратегічне управління інформаційними ресурсами. Стратегія визначає місію бібліотеки як важливого наукового та навчального підрозділу, активного учасника створення освітнього простору ВНЗ. Пріоритетними напрямками подальшого розвитку нашої бібліотеки є:

- модернізація структури управління бібліотечними ресурсами;
- оптимізація складу фонду;
- удосконалення бібліотечно-інформаційних послуг на основі використання мережевих технологій, зміни форм та якості послуг;

- подальша автоматизація технологічних процесів;
- проведення науково-дослідницької роботи, спрямованої на удосконалення всіх напрямків діяльності, створення творчих та конструктивних відносин з іншими бібліотеками;
- підвищення професійного рівня за допомогою розвитку навчання співробітників відповідно до сучасних потреб та професійних стандартів;
- створення комфортних умов для читачів та персоналу.

У відповідності до критеріїв Болонського процесу система навчання у вищій школі України суттєво змінилася. Більшість стратегічних задач, які стоять сьогодні перед вузами, тісно пов'язані з діяльністю бібліотек, як найважливішої ланки наукового і навчального процесів. Бібліотека ВНЗ і є тією творчою лабораторією, від ресурсів і послуг якої багато в чому залежить якість і зміст освіти студентів.

Стратегія розвитку сучасної бібліотеки не можлива без використання новітніх інформаційних технологій, які повинні охоплювати всі основні технологічні процеси - від формування до ефективного використання бібліотечно-інформаційних ресурсів. Інтелектуальні інформаційні технології - це те, на чому базуються всі прогресивні процеси у світі. Інтелектуальні інформаційні технології сьогодні визначають усі процеси життєдіяльності.

Бібліотека як середовище формування інтелектуальних та інформаційних ресурсів суспільства знань покликані накопичувати, синтезувати та пропонувати суспільству інтелектуальний інформаційний продукт на всіх носіях інформації. Нині інтелектуальний інформаційний продукт посідає найперше місце у світі і визначає формування: суспільства знань, економіку знань, інтелектуального ресурсу, всі найголовніші процеси в світі, науці, культурі, управлінні, виробництві.

Сьогодні можна визначити три найголовніші завдання бібліотек:

- обробка інтелектуальних інформаційних технологій;
- максимальне використання інтелектуальних інформаційних технологій бібліотеки для забезпечення своєї діяльності;
- забезпечення доступу до інформаційного продукту.

Еволюція бібліотек як триєдиного - бібліотечно-бібліографічного, науково-інформаційного та культурно-просвітницького освітнього комплексу практично формує новий тип бібліотеки. Сучасна бібліотека орієнтована у свій

діяльності на розвиток інтеграційної функції, що забезпечує формування ресурсів, які охоплювали б усі знання, продукує технологію, що ґрунтується на найновіших досягненнях у галузі обробки, передавання та збереження даних, і забезпечує органічне включення бібліотечно-інформаційного комплексу до світового віртуального інформаційного простору.

У сучасному світі активне впровадження сучасних інформаційних технологій сприяє удосконаленню навчально-виховного процесу, забезпечує доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Бібліотека Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій, та праці прагне якомога повніше задовольнити освітньо-інформаційні потреби студентів, викладачів і всіх учасників навчально-виховного процесу. Бібліотека як основний культурно-інформаційний підрозділ інституту велику увагу приділяє набуттю і розповсюдженню культурних та духовних, моральних та етичних цінностей серед студентської молоді, адже саме їй творити наше майбутнє, піднімати культурний та інтелектуальний рівень держави.

Завданням бібліотеки інституту є насамперед задоволення інформаційних потреб, пов'язаних з навчальною та дослідницькою діяльністю студентів та викладачів. В основі такої діяльності лежить відповідний фонд документів, інформаційно-пошуковий апарат до нього багатопланова робота фахівців книгозбірні.

Донедавна найважливішим завданням бібліотек вищих навчальних закладів була автоматизація внутрішніх процесів, що забезпечило покращення управління фондами, підвищення якості обслуговування користувачів тощо. Проте не меншої уваги заслуговує проблема бібліотеки як місця спілкування і взаємодії відвідувачів, бібліотеки як своєрідного мінісуспільного простору, а не лише як пункту отримання інформації. Суспільство сьогодні змінюється стрімко, час вимагає миттєвої реакції на зміни. Бібліотекам потрібні професіонали - фахівці, які володіють новими інформаційними технологіями, можуть реалізовувати новітні бібліотечні проекти, набуваючи нових знань шляхом самоосвіти, професійної взаємодії, шляхом "каскадного" навчання. Це і участь у міжнародних, всеукраїнських, міжвузівських наукових конференціях, семінарах, майстер-класах, круглих столах, відвідування наукових бібліотек вищих навчальних закладів України у межах проведення бібліотечних

турів з метою ознайомлення з формами і методами інноваційної роботи і запозичення передового досвіду. У бібліотеці нашого ВНЗ, підвищення кваліфікації та удосконалення фахової майстерності працівників бібліотеки застосовується дуже широко і дає реальні результати. Упродовж останніх років співробітники книгозбірні брали участь в конференціях, друкувались в Віснику ЧДІПСТП. Взаємодія бібліотеки інституту з бібліотеками вищих навчальних закладів, яка полягає у співробітництві, консультаціях, вивчення досвіду сприяє у роботі удосконаленню бібліотечних технологій, розширенню сфер наукової діяльності, удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування, успішній реалізації інноваційних проєктів і бібліотечних програм.

Час диктує нам вчитись самим та вчити інших. Будь яка сфера людської діяльності потребує інформаційного забезпечення. Жодне виважене рішення в науці, політиці, економіці чи в комерційній діяльності не можна приймати без належного інформаційного забезпечення. Тому кожна людина, в якій би сфері вона не працювала, послуговуючись документованою документацією, має володіти основами її пошуку, аналізу і використання.

Обов'язковість курсу „Інформаційна культура студента” повинна бути в навчальних планах вузів. Проводити навчання слід на 1 і 3 курсах. Тому що запити та інформаційні потреби таких студентів суттєво відрізняються. Працівниками бібліотеки нашого ВНЗ розроблені та підготовлені до друку практичні рекомендації для студентів усіх форм навчання "Основи бібліотечно-бібліографічних знань", в яких стисло сформульовані навички володінням інформаційними технологіями, пошуком, обробкою, аналізом і синтезом інформації.

У результаті навчання в ВНЗ користувачі вузівської бібліотеки повинні здобути знання, набути вміння, навички, необхідні для самостійного інформаційного пошуку, опанування традиційних і формалізованих методів аналітико-синтетичної переробки інформації, ефективного освоєння традиційної технології оформлення результатів пошуку і опрацювання інформації. Для виконання цих завдань необхідна спільна робота кафедр ВНЗ і вузівської бібліотеки, яку слід зосередити на озброєнні користувачів алгоритмами пошуку, аналітико-синтетичної переробки, вилучення і опрацювання інформації. Особливу увагу необхідно звернути

на ознайомлення читачів з пошуковими системами Інтернет; ідентифікацію та використанням основних та спеціалізованих Інтернет-порталів та довідників; оцінці достовірності інформації з Інтернету.

У 2010 році бібліотеку нашого вузу було підключено до локальної мережі навчального закладу та мережі Інтернет і у жовтні бібліотека приступила до комплексної автоматизації основних бібліотечних процесів, впровадження технології штрих-кодування. Цьому напрямку роботи приділяється найбільше уваги. Створити електронну бібліотеку в інституті - це завдання, що стоїть перед бібліотекою нашого вузу на сьогоднішній день і безпосередньо пов'язане з інноваційними напрямками діяльності. Бібліотека нашого інституту наполегливо працює поетапно вводячи в дію можливості інформаційно-бібліотечної системи "Ірбіс". Комп'ютерною технікою оснащено всі структурні підрозділи бібліотеки, почалось формування електронного каталогу книжкового фонду та аналітичної баз даних. У зв'язку з цим набуває актуальності створення сайту бібліотеки як основного джерела інформації для читачів, що приходять у бібліотеку віртуально. Сьогодні веб-сайти стають невід'ємною частиною сучасної бібліотеки і сприймаються користувачем як презентація її образу у світовому інформаційному просторі. Веб-сайт впливає на розвиток комфортного інформаційного середовища, розширює сервіс, допомагає донести інформацію до якомога більшої кількості користувачів, забезпечує можливість одержання інформації в он-лайнному режимі. Планується створення повнотекстових баз даних видань, що надходять з редакційного відділу ВНЗ.

Наявність сучасного електронного забезпечення дає можливість формувати електронну БД (електронний каталог різних видів документів, а також базу повнотекстових документів) та вести роботу з розкриття своїх фондів шляхом підготовки інформаційно-бібліотечних видань у друкованому та електронному вигляді.

Вільний безкоштовний публічний доступ до наукової інформації - важлива складова наукових досліджень у сучасному глобальному світі, запорука подальшого розвитку науки, освіти та суспільства. Бібліотеки ВНЗ за своєю місією теж є важливими ланками підтримки науки й освіти та сприяння академічному розвитку та суспільному поступу.

В умовах інформатизації суспільства переосмислення основ бібліотечно-інформаційного обслуговування базується на

вивченні специфіки інформаційних потреб, ступеня їх задоволення, рівня науково-інформаційної культури споживачів. Відбувається переосмислення функцій бібліотеки в добу інформатизації суспільства і переходу від управління потоками і масами документів до управління інформацією. У зв'язку з цим набуває актуальності створення систем обслуговування, котрі задовольняють кожного споживача, враховуючи загальне та індивідуальне в його інтересах. Це стало можливим завдяки електронним технологіям, створенні БД не лише для широкого кола читачів, а й персональних. Користувачі мають можливість доступу до електронних каталогів та документів інших бібліотек через мережу Інтернет. Створення локальної автоматизованої бібліотечної мережі як складової частини вузівської мережі надає бібліотеці вихід в інформаційний простір, відкриває широкі можливості для доступу до каталогів найвідоміших бібліотек світу.

З перших років незалежності Україна скеровувала свої сили на вдосконалення телекомунікаційної сфери як важливої ланки у справі проведення реформ у суспільстві. Щоб активізувати цей процес було взято курс на комп'ютеризацію й автоматизацію бібліотек, підключення їх до Інтернету та Інтернет-мереж. А згодом пріоритетними стали питання створення корпоративних бібліотечних мереж.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2009 р. № 1579-р, ст. 3540 "Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека - XXI" [2, 216] взято курс на реалізацію стратегічних завдань вузівських бібліотек України на формування спільними зусиллями Національної освітньої електронної бібліотеки як загальнодержавної інституції, що здійснює інформаційне забезпечення навчальної і наукової діяльності ВНЗ електронними інформаційними ресурсами. Кооперація вузівських бібліотек у створенні Національної освітньої електронної бібліотеки дозволяє забезпечити: одноразові оцифрування і каталогізацію документа та його багаторазове використання; вичерпну повноту фонду в межах установлених параметрів відбору; стандартизацію процесів обробки документів і метаінформації та форм представлення результатів цих робіт; використання універсальних конверторів; надання можливостей доступу до ресурсів Національної освітньої електронної бібліотеки віддалених користувачів.

Створення електронних каталогів це дуже тривалий і досить витратний процес. А якщо враховувати що бібліотеки вузів мають схожі фонди документів, то варто говорити про створення зведеного електронного каталогу на базі саме цих бібліотек, що дасть змогу заощадити ресурси. Розподілена бібліотечна інформаційна мережа повинна бути цілісним технологічним і програмним середовищем взаємодії організацій з обміну електронними інформаційними ресурсами або інформацією про ці ресурси на основі єдиних принципів і відкритих загальноприйнятих стандартів.

Так корпоративна система є етапом переходу до створення віртуальних бібліотек, що у десятки сотні разів скоротить пошук необхідної інформації, створить конкурентоспроможні інформаційні ресурси і продукти, активізує обмін даними між бібліотеками.

Створення інформаційно-бібліотечної інфраструктури на базі корпоративної мережі забезпечить:

- надання відкритого он-лайн доступу до зведеного каталогу для всіх бібліотек;
- надання бібліотекам ВНЗ реальних можливостей для формування власних локальних електронних каталогів;
- можливість доступу бібліотек-учасниць до інформаційно-бібліотечних ресурсів (електронних каталогів) інших бібліотек-учасниць;
- полегшення каталогізації видань шляхом використання готових записів зведеного каталогу;
- можливість оперативного доступу до бібліографічного пошуку;
- можливість ефективного обміну інформаційними фондами і ресурсами;
- створення різноманітних інформаційних продуктів (покажчики, проблемно-орієнтовані бази даних тощо);
- можливість одержати доступ до повнотекстових баз даних, зокрема до баз даних електронних підручників;
- можливість доступу до зарубіжних бібліографічних записів;
- економію коштів і кадрових ресурсів за рахунок усунення дублювання робіт і активного поділу ресурсів із партнерами.

Для книгозбірень нині однією з нагальних завдань є оцифрування значних масивів фондів та подальша їх обробка для представлення в он-лайн. Цей технологічний процес потребує часу, значних коштів та кваліфікованого персоналу.

Маючи проблему недостатньої кількості літератури і особливо навчальної, вузівські бібліотеки створюють повнотекстові колекції навчально-допоміжних матеріалів. Частіше бібліотеки використовують їх лише в локальних мережах чи навіть на локальних машинах, щоб уникнути проблем пов'язаних з вирішенням питань авторського права.

Слід констатувати, що вузівські бібліотеки сьогодні розвиваються. Використання цифрових технологій приводить до нових форм роботи з користувачами, особливо в плані накопичення, формування та використання інформаційних ресурсів.

Отже Україна проводить масштабні реформи з інтенсивного впровадження нових інформаційних технологій в вузівських бібліотеках в умовах інформатизації суспільства. Водночас гострою проблемою залишається не тільки їхнє технічне переобладнання, а і підготовка і перепідготовка бібліотекарів, вирішення актуальних питань міжбібліотечної взаємодії і забезпечення населення актуальною інформацією як традиційними методами, так і за допомогою передових комп'ютерних технологій.

Вирішення даних питань значно сприятиме розвитку вузівських бібліотек України і концентрації їх зусиль на забезпечення наукового та навчального процесів.

На сьогоднішній день, бібліотека - багатофункціональний механізм: всупереч всім труднощам вона забезпечує якісною навчальною та науковою літературою, що відповідає вимогам освітнього процесу; забезпечує доступність інформаційних ресурсів; оперативне і повне бібліотечно-бібліографічне обслуговування; комфортність отримання інформації.

Працівники бібліотек розуміють, що реформування освіти у світлі Болонського процесу торкається усіх сфер діяльності ВНЗ, у тому числі й бібліотечного обслуговування. У 2006 році у доповіді викладача Білоруського державного університету культури й мистецтв Я.Д. Григоровича на Кримській конференції було сказано: "Спізнитися на "болонський поїзд" може бути не так уже і страшно, але залишатися стояти на платформі, не намагаючись влитися в європейський простір вищої освіти, не претендуючи на майбутнє місце в ньому небезпечно" [3, 45]. Сьогодні ВНЗ, які працюють в умовах змін у навчальному й науковому процесах, вправі чекати й від бібліотек мобільності в забезпеченні їхніх потреб.

Проаналізувавши досвід бібліотек ВНЗ можливо зробити висновок, що визначальний вплив на їх функціонування

загальноцивілізаційного процесу формування інформаційного суспільства і соціально-політичних та економічних змін, що зумовляють реформування вищої освіти, її зближення з вимогами Болонського процесу, спрямованого на інтеграцію Європейського освітнього простору; впровадження нових стандартів освіти, навчальних планів і програм; опанування дидактичного потенціалу особистісно-орієнтованого підходу, науково-дослідницька робота. Ці аспекти складають підґрунтя щодо визначення основних позицій розвитку бібліотек ВНЗ. Процес інформатизації, що характеризує перехід до інформаційного суспільства, сприяє кардинальному оновленню бібліотечної технології.

В інформатизації бібліотек виділяється три основних напрями :

- автоматизація бібліотечних процесів;
- формування ЕБ;
- опанування Інтернет-технологій.

Інтеграція цих напрямів є технологічним фундаментом трансформації сучасної бібліотеки і створює підґрунтя щодо визначення стратегічних орієнтирів бібліотеки ВНЗ.

Бібліотека об'єднана у розгалужену інформаційну мережу, має стати основним джерелом доступу студентів, викладачів, науковців до науково-освітніх надбань світу, інших інформаційних ресурсів.

Свої ідеї про розвиток вузівських бібліотек, враховуючи тенденції сьогодення, висловлювали багато українських фахівців: О. І. Шелюк - директор наукової бібліотеки Чернівецького національного університету, О.Г. Кириленко - кандидат історичних наук, директор Н Б ім. М. Максимовича, також досліджувала Т.О. Ярошенко - директор наукової бібліотеки Національного університету "Києво-Могилянська академія" та багато інших фахівців з величезним досвідом.

Найсуттєвіша реалія сьогоденного життя бібліотек вищих навчальних закладів полягає в тому, що вони успішно продукують чи не найцінніший товар сучасного суспільства - інформацію, будучи багатофункціональними освітніми центрами з великим досвідом та потужним потенціалом, спрямованим у майбутнє. Їх найголовніше завдання на перспективу - зберегти та зміцнити те особливе, по справжньому гідне місце в науковій, освітній, інформаційній та культурній інфраструктурі, яке сьогодні належить їм по праву.

За умови спільної координованої діяльності, міністерства, вищих навчальних закладів, професійних колективів бібліотек, за активної допомоги Української бібліотечної асоціації, ми досягнемо поставленої мети.

Література

1. Шрайберг Я. Бібліотека в умовах правової та технологічної еволюції процесів суспільного розвитку [Текст] / Я. Шрайберг // Вища школа. - 2008. - №10. - С. 33-47.

2. Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи "Бібліотека - XXI": Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.12.2009 р. №1579-р // Офіційний вісник України. - 2009. - № 101. - С. 3540.

3. Журавльова І. Доступність і відкритість інформації у стратегії розвитку бібліотеки ВНЗ / І. Журавльова // Вища школа. - 2008. - №7. - С. 44-54.

УДК 027.7
ББК 78.3

***Н.О. Карпенко**, завідувач відділом
наукової бібліотеки ЧДІЕУ*

МОНІТОРИНГ ЗАПИТІВ КОРИСТУВАЧІВ З МЕТОЮ ЗАДОВОЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ОСВІТНІХ ПОТРЕБ

Основною причиною виникнення та існування бібліотек, а також головною метою їх функціонування завжди було і є задоволення інформаційних потреб (ІП) користувачів. Інформація, яку надає бібліотека, є основою для розвитку освіти, науки, культури, промислового виробництва. Тому вивчення ІП є одним із головних напрямків діяльності бібліотек. Цій темі завжди приділялась вагома увага фахівців в галузі інформатики, бібліотекознавства та бібліографознавства, і на сьогодні ми маємо багатий теоретичний та практичний матеріал, який розкриває їх сутність і природу.

Вивчення інформаційних потреб в Україні сягає кінця XIX ст. На початку XX ст. вже було зібрано цінний емпіричний матеріал, що дозволяв виявити особливості ІП різних категорій користувачів бібліотек.

Плідним етапом розвитку теорії ІІ були 60-80-ті роки ХХ ст. В цей період з'явилась велика кількість публікацій, присвячених їх дослідженню. Серед авторів відомі фахівці інформатики - Д.Блюменау, Р.Гіляревський, О.Чорний; бібліотекознавці - І.Кірпічова, А.Голованов та інші. У їхніх працях розрізняються поняття "інформаційна потреба", "інформаційний інтерес" та "інформаційний запит" і вказується взаємозв'язок між ними. Поряд з теоретичними розробками зростає популярність конкретних соціологічних досліджень. У провідних бібліотеках України почали формуватись науково-дослідні підрозділи.

Сучасний період у розвитку теорії ІІ розпочався в 90-х роках ХХ ст. Він відзначається значною кількістю прикладних досліджень, що спрямовані на вивчення ІІ і на вдосконалення системи інформаційного забезпечення різних категорій споживачів інформації.

Але, незважаючи на велику кількість досліджень, існує різноманіття думок щодо визначення сутності ІІ через неопрацьованість, нечіткість термінологічного апарату всієї галузі знань, відсутність єдиного розуміння багатьох початкових понять.

Інформаційну потребу можна визначити як підсвідому потребу в інформації, яка необхідна для життєдіяльності людини. Інформаційні потреби насамперед залежать від професійної діяльності користувача, яка має конкретні цілі і завдання. В процесі рішення цих завдань і виникає потреба звернення до інформації. Тому більшість фахівців вважає, що специфіка діяльності і визначає сутність інформаційної потреби. Але треба мати на увазі, що практично кожна сучасна людина займається не тільки професійною, а також і іншими видами діяльності (самовдосконалюється, займається суспільною роботою, навчається, має хоббі тощо).

Інформаційні потреби - динамічні. Вони постійно змінюються під впливом науково-технічного прогресу і соціального розвитку суспільства, та пов'язані із закономірностями розвитку наукомістких галузей науки і техніки.

Нинішні соціально-економічні умови ставлять перед бібліотеками актуальні завдання визначення нових орієнтирів і належного місця у системі інформаційного забезпечення та максимального задоволення професійних, освітніх, культурних запитів і потреб користувачів.

Стратегічне значення має державний курс на подальшу інтеграцію освіти і науки, реалізація якого забезпечується покращенням якості освіти, інтенсифікацією наукових досліджень у ВНЗ, інноваційною освітньою діяльністю, поглибленням співпраці академічної, вузівської і галузевої науки.

Бібліотека вищого навчального закладу – ключова наукова установа, головною метою якої є інформаційне забезпечення навчального процесу, освітньої, науково-дослідницької діяльності. З метою максимального задоволення інформаційних потреб користувачів Наукової бібліотеки на базі читального залу періодичних видань проводиться моніторинг читацьких запитів із застосуванням таких методів дослідження, як: анкетне опитування, практичне спостереження, аналіз бібліотечної документації та статистичних даних.

В ході дослідження вирішувалися такі завдання:

- визначення термінів згідно бібліотечних стандартів;
- класифікація інформаційних запитів;
- аналіз відповідності структури фонду періодичних видань до існуючих інформаційних запитів;
- виявлення інтенсивності відвідувань читального залу за категоріями користувачів, виду та типу використаних ними видань.

Поняття “інформаційна потреба” та “інформаційний запит” тісно пов’язані між собою. ГОСТ 7.73-96 визначає такі терміни щодо цих понять. Інформаційні потреби – це характеристики предметної галузі, значення якої необхідно встановити для виконання поставленого завдання в практичній діяльності. (п.3.4.11). Інформаційний запит – це текст, який відображає інформаційну потребу (п.3.4.12). Таким чином, інформаційний запит є вираженням інформаційної потреби, активною формою її існування.

Усі види діяльності Наукової бібліотеки так чи інакше спрямовані саме на користувача, на вибір необхідної йому інформації і забезпечення його потреб. Основними користувачами бібліотеки вищого навчального закладу є звичайно його колектив.

Розподіл користувачів читального залу по категоріям наведений у рис. 1. Серед усіх груп користувачів найчисленнішою є студенти – 86%, професорсько-викладацький склад становить - 7%, співробітники інституту – 5%, адміністрація та аспіранти - по 1%. Серед основної

категорії переважають студенти фінансово-економічного факультету 3-4 курсів (рис. 2).

Найвимогливішою категорією користувачів є професори й викладачі, чії запити пов'язані з необхідністю розробки лекційних курсів, практичних занять, науковою діяльністю, публікацією власних досліджень. Для студентів основними мотивами звернення до читального залу є насамперед отримання загальноосвітньої інформації. Тематичний діапазон ІІІ керівних кадрів відрізняється широтою та багатоаспектністю. Це інформація по організації праці, економічним, соціальним, юридичним проблемам. Співробітники інституту найчастіше цікавляться літературою для розширення кругозору.

Між інформаційним запитом та інформаційною потребою існує тісний взаємозв'язок, в якому головною є інформаційна потреба, яка визначає попит користувача та є причиною його виникнення. Вона першочергова по відношенню до інформаційного запиту. Поява інформаційної потреби впливає на виникнення та розвиток попиту на документ. Зникнення потреби у деякій інформації з причини удосконалення науки, виробництва, освіти тощо, ліквідує і інформаційний запит на документи, які вміщують цю інформацію. Наприклад, останні роки в читальному залі спостерігається зменшення попиту на періодичні видання сільськогосподарського напрямку, що є наслідком виключенням з навчального процесу спеціальності "Аграрний менеджмент"(рис. 3).

Між інформаційним запитом і бібліотечним фондом теж існує взаємний зв'язок та взаємозалежність. Виникнення попиту впливає на бібліотечні фонди, визначаючи їх галузеву спрямованість та ту чи іншу ступінь розвитку. На Діаграмі 4 відображено кількісні характеристики інформаційних запитів читального залу періодичних видань по галузям знань. Найбільший інтерес користувачі виявили до розділу "Економіка", що відповідає профілю нашого інституту. Підвищений інтерес також становлять гуманітарні науки, які вивчаються на молодших курсах всіх спеціальностей. Значний відсоток звернень припадає на розділи "Юридичні науки", "Сільське господарство". Серед читацьких запитів по економіці (рис. 5) треба відзначити постійний інтерес користувачів до таких тематичних рубрик як "Фінанси", "Банківська діяльність", "Бухгалтерський облік", "Менеджмент" та "Маркетинг", що відповідає існуючим спеціальностям. Найменш запитувані розділи природничих та технічних наук.

Проаналізувавши інформаційні запити користувачів, ми дійшли висновку, що їх структура відповідає якісному та кількісному наповненню фонду періодичних видань (рис. 6).

Інформаційний запит має відносну самостійність та може змінюватись в результаті якісної зміни бібліотечних фондів, навіть в тому випадку коли інформаційні потреби залишаються незмінними. Це зумовлює більшу рухливість та мінливість інформаційного запиту по відношенню до інформаційних потреб.

Бібліотека застосовує такий метод роботи як формування інформаційного запиту через цілеспрямоване пропонування інформації, активну інформаційну політику. Кафедри інституту отримують списки передплачуваних періодичних видань для забезпечення якісного вивчення дисциплін, проведення наукових досліджень. Викладачі використовують цю інформацію для підготовки до семінарів, написання лекцій та методичних рекомендацій, чим мотивують студентів звертатися до фонду читального залу.

В сучасній бібліотечній практиці інформаційний запит вивчається в основному виходячи із об'єму та структури фактично використаних бібліотечних фондів, тобто задоволеного читацького запиту. Такий підхід не дозволяє точно виявити закономірності розвитку дійсного запиту користувача., хоча дає можливість зробити деякі висновки щодо тенденцій розвитку читацького попиту.

В кожен даний період часу дійсний інформаційний запит в процесі його реалізації перетворюється в задоволений чи незадоволений. Традиційно основним інструментом вивчення задоволення користувача був аналіз відмов на потрібну літературу. В публікаціях, присвячених цьому питанню в основному аналізуються відмови, які виникають з причини “немає на місці” чи “заняті”. Але проблема незадоволеного запиту пов'язана з відмовою з причини “немає в бібліотеці”. В читальному залі кількість відмов на періодичні видання складає близько 1% від загальної кількості читацьких запитів. Аналіз незадоволеного запиту надалі використовується для корегування якісного та кількісного складу фонду.

В залежності від ступеню виразу запиту розподіляють на визначені (конкретні) та невизначені. Д.І.Блюменау стверджує, що потреба в інформації формується на рівні психіки людини у вигляді психологічної моделі, потім вона переводиться на рівень мислення, далі - на мовний рівень. При переході з одного рівня на інший образ-уявлення змінюється, і в

результаті ми отримуємо запит який дуже приблизно відповідає моделі на психічному рівні самої потреби. В наслідок цього користувач бібліотеки часто широко формує запит, вважаючи, що задача яка перед ним стоїть з більшою вигодою вміститься в широкі рамки. Однак ця запасливість ускладнює пошук бібліотекарем потрібної інформації. Тому в технологічному процесі обслуговування важлива процедура уточнення запиту, яка сприяє навігації в інформації та обмежує поле пошуку.

В умовах бібліотеки проблема класифікації ІІ людини повинна розглядатися у двох аспектах: з погляду змісту або тематики предметної галузі, яку вона відображає, та з погляду форми подачі інформації у бібліотеці, а саме – бібліографічної, документальної чи інформаційної (рис. 7).

В читальному залі періодичних видань значно переважають запити на первинні документи – 92%, це безпосередньо видача літератури, запитів на журнальний фонд приблизно в 3 рази більше ніж на газетний. Бібліографічні запити складають 7%, найчастіше надаються адресно-бібліографічні довідки. Щорічний аналіз бібліографічних довідок допомагає виявити нові теми запитів користувачів, активізувати поповнення аналітичних баз даних по цим проблемам, внести нові терміни в словник ключових слів. Серед загальної кількості запитів найменший відсоток займають запити на додаткову інформацію для проведення виставок, відкритих переглядів, Днів фахівців тощо.

Також інформаційні запити розподіляються: на колективні та індивідуальні; об'єктивні та суб'єктивні; за формою подачі – на усні та письмові; за формою виразу – запитальні та стверджувальні. Запити мають просторові характеристики (часові параметри, хронологічні рамки пошуку). У ході дослідження було виявлено значну перевагу запитів на періодичні видання останніх 2-3 років, меншим попитом користуються видання минулих років, особливо це стосується газет.

В результаті анкетування встановлено, що в читальному залі періодичних видань користувач формує запит з певною метою (рис. 8):

- написання курсової роботи – 37%;
- написання реферату - 25 %;
- підготовки статті, доповіді – 15%;
- написання дипломної роботи – 13%;
- підготовки до семінару – 5%;

- розширення кругозору – 4%.

Найбільше читачі використовують періодичні видання для написання курсових робіт, рефератів, через те, що журнали і газети вміщують потрібну оперативну інформацію, статистику, результати наукових досліджень. Для підготовки до семінару студенти частіше задовольняються лекційним або книжковим матеріалом.

Одним з найважливіших напрямків вивчення читацького запиту є його прогнозування. Нажаль, цей напрямок ще не отримав достатньої підтримки з боку науковців для масового провадження в бібліотеках.

Точність прогнозу в багатьох випадках залежить від вихідної бібліотечної статистичної інформації, яка є недосконалою для прогнозування читацьких запитів. Механізм формування попиту і фактори, які впливають на його зміну, описані поверхнево, а для кількісної оцінки взагалі не існує засобів їх виміру. Прогноз, по суті, ґрунтується на ерудиції та інтуїції експертів.

Висновки. Будь яка бібліотека навчального закладу має бути інформаційною інстанцією для задоволення потреб як мінімум у його межах. Своєчасне виявлення реальних ІІ дозволяє правильно визначити тип запиту та конструктивно підійти до його реалізації. Для більш повного задоволення інформаційних потреб необхідно вивчати і обліковувати всі основні об'єктивні і суб'єктивні чинники, які впливають на користувачів інформації.

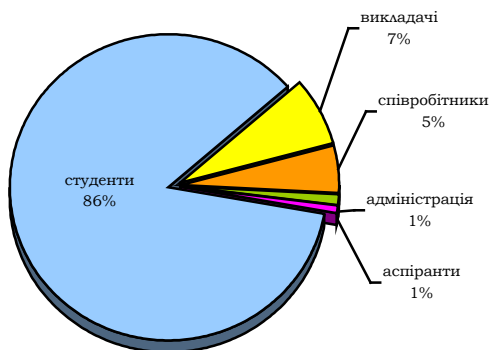

Рис. 1. Категорії користувачів читального залу періодичних видань

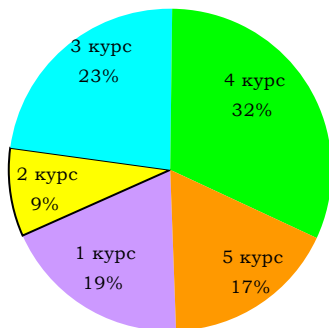

Рис. 2. Категорія користувачів – студенти

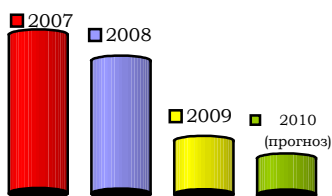

Рис. 3. Запити на документи аграрного напрямку

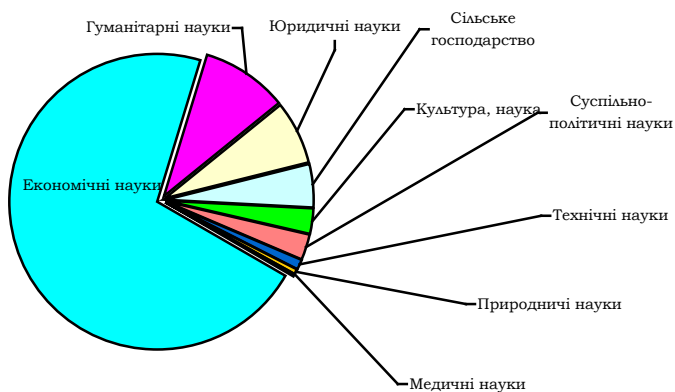

Рис. 4. Аналіз інформаційних запитів

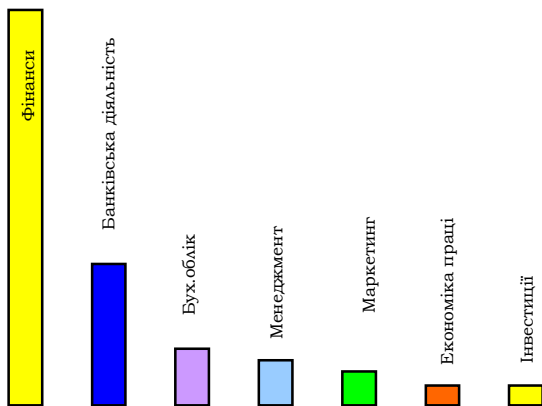

Рис. 5. Найпопулярніші рубрики економіки

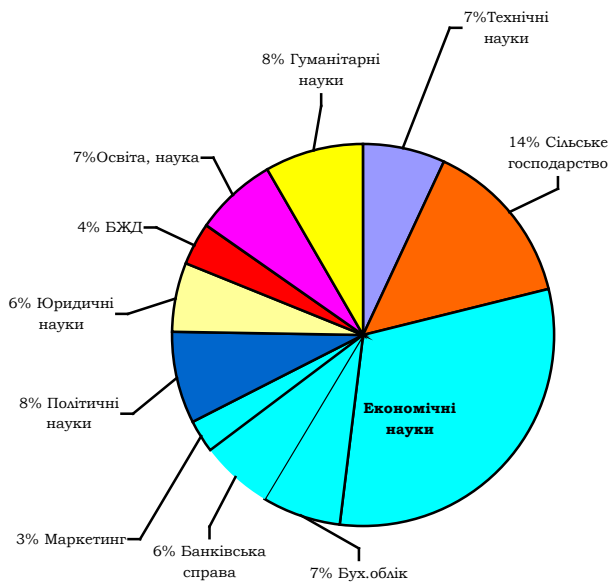
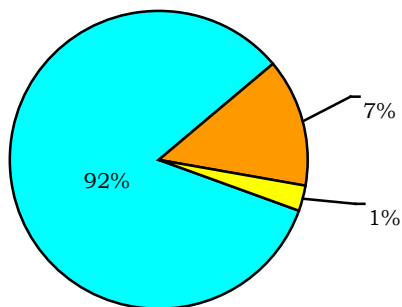

Рис. 6. Структура фонду читального залу №2 по тематичним блокам

- Запити на первинні документи
- Запити на бібліографічну інформацію
- Запити на додаткову інформацію

Рис. 7. Класифікація запитів

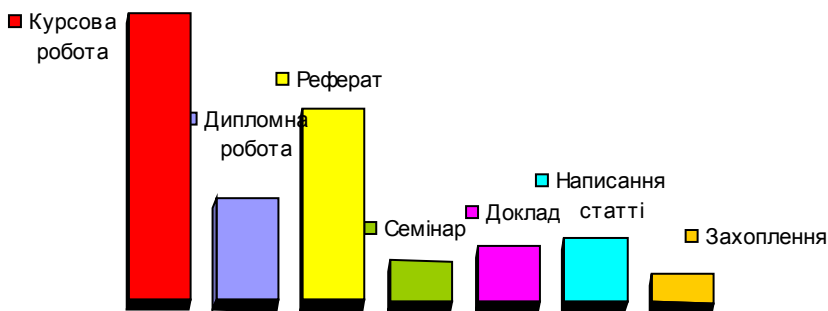

Рис. 8. Мета запиту

Література

1. Библиографическая работа в библиотеке: организация и методика / Под ред. О.П. Коршунова, Д.Я. Коготков, Э.К. Беспалова. - М.: Книжная палата, 1990. - 254с.
2. Дригайло В.Г. Основы управления библиотекой высшего учебного заведения: науч.-практ. пособие / В.Г. Дригайло, Е.В. Башун, В.Н. Вольнец. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Либерия, 2004. - 328 с.
3. Богданов Г. Фактори впливу на якість задоволення інформаційних потреб студентів / Г. Богданов // Вісн. Кн. палати. - 2004. - №12. - С. 18-23
4. Горшкова Т. Выявление информационных потребностей читателей как условие оптимизации выполнения справок / Т. Горшкова // Библиотековедение. - 2007. - №4. - С. 50-53.

5. Евтюхина Е. Классификация информационных потребностей в библиотеке / Е.Евтюхина // Библиография. – 2008. - №1. - С.42-47.
6. Кононученко Л. Становлення та розвиток теорії інформаційних потреб користувачів документно - інформаційних установ / Л. Кононученко // Вісн. Кн. палати. – 2004. - №7. - С.42-43.
7. Харьбина Т.Н. Комплексная методика изучения информационных потребностей пользователей/ Т.Н.Харьбина, Н. Слащева, Ю. Мохначева // Науч. и техн. б-ки. – 2008. - №4. – С.62-71.
8. Щедрина М. Социологический анализ как элемент системы мониторинга информационного поведения пользователей / М. Щедрина, Н. Коксина // Науч. и техн. б-ки.- 2007. – С.32-38.

УДК 027.7
ББК 79.1

С.С. Оніщенко, *провідний бібліотекар
Ніжинського державного університету
ім. Миколи Гоголя*

КОРИСТУВАЧ ТА БІБЛІОТЕКА: НОВІ ГРАНІ СПІВРОБІТНИЦТВА

Прискорення темпів розвитку сучасного суспільства, ускладнення завдань, що стоять перед освітою, зумовляють зростаючі інформаційні потреби викладачів та студентів. Підвищуються їхні вимоги до оперативності, точності та повноти послуг, що надаються. Сучасні тенденції в галузі бібліотечно-інформаційного обслуговування формулюються досить чітко – користувач центральна фігура в бібліотеці, навколо якого концентрується вся увага. Питання вивчення сучасного стану бібліотечно-інформаційних послуг, їх удосконалення, розширення уявлень про студента-читача є предметом широкого розгляду й у нашій бібліотеці. Сьогодні наша бібліотека шукає нові підходи до процесу обслуговування користувачів.

Завжди варто пам'ятати, що всі заходи спрямовані на зміни в організації бібліотечно-інформаційного обслуговування, можуть бути впроваджені тільки тоді, коли вони дійсно покращують умови праці відвідувачів у книгозбірні. Тому без вивчення думки користувачів неможливо отримати повну картину організації бібліотечно-інформаційного обслуговування.

З метою удосконалення обслуговування в читальних залах бібліотеки та визначення перспективних шляхів підвищення рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування було проведено ряд заходів: соціологічне дослідження серед користувачів, розміщення «скриньок довіри» в усіх відділах обслуговування, зустріч за круглим столом та презентація бібліотеки серед студентства 1-2 курсів.

Разом з співробітниками Центру якості освіти при Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя проведено соціологічне дослідження.

Всього було опитано 520 респондентів. Повнота та оперативність задоволення читацьких запитів, розширення асортименту послуг, взаємовідносини бібліотекаря та читача, створення належних умов, що забезпечують раціональну організацію праці користувача - ці напрямки діяльності було запропоновано в 10 запитаннях анкети. Всі питання відносно оцінки стану комфортності бібліотеки, рівня сервісного обслуговування та проблем удосконалення бібліотечного сервісу потребують спільного вивчення та обговорення.

Обробка та аналіз відповідей показав, що студенти відвідують читальні зали в основному з метою отримання літератури для написання доповіді, реферату, курсової роботи (40%), для підготовки до семінару, екзамену (37%), з цікавого питання (15%), спілкування з однокурсниками (5%), взяти участь у її культурних заходах (3%).

Таким чином, показник читацької активності, тобто частота відвідувань бібліотеки даних категорій читачів, знаходиться в прямій залежності від вимог навчальної, наукової та дослідницької діяльності наших користувачів.

Досить цікаво, що однакові умови можуть викликати різну оцінку, так як у кожного читача сприйняття бібліотеки є індивідуальне.

Відповіді на запитання "Який режим роботи читальних залів найбільш зручний для Вас?" показав, що найбільш зручніший час для відвідування читальних залів з 10 до 20 годин, оскільки:

- "з 10.00 до 20.00" позначають 61% опитаних користувачів;
- "з 10.00 до 19.00" відповіло 25, 1% студентів;

На запитання "Який з цих днів тижня, на Вашу думку, найзручніший для проведення в бібліотеці санітарного дня" учасники дослідження відповіли наступним чином:

- "остання п'ятниця кожного місяця" - 74%;

Цікаво та важливо для практичної діяльності було дізнатись від чого, на думку користувача, залежить якість обслуговування читачів.

- “від універсальності фонду та його повноти” - вказують 98% аудиторії;
- “від оперативності обслуговування” - відзначають 48,6% читачів;
- “від уважного ставлення до читачів” - вважають 41,3 % користувачів;
- “від знання фонду бібліотечними працівниками” - вказують 37,3 %;
- “ від уміння спілкуватись” - відзначають 30 %.

Таким чином, переважна більшість читачів вважають що якість обслуговування (98%) залежить у першу чергу від підвищення якості головного інформаційного ресурсу нашої бібліотеки — бібліотечного фонду. В той же час важливими залишаються для студентів і взаємовідносини бібліотекаря і користувача.

На запитання дослідження “ Наскільки комфортно Ви почуваєте себе в читальному залі?” відповіді респондентів розподілились таким чином:

- “комфортно” - ч. з. №1 — 80%; ч. з. № 2 — 77,5%; ч. з. № 3 — 88 %;
- “ні” - ч. з. №1 — 15%; ч. з. № 2 — 15%; ч. з. № 3 — 6 %.

Слід зазначити, що позитивні відповіді на поставлене запитання дала переважна більшість опитаних, студенти комфортно почувають себе в усіх читальних залах бібліотеки. Але разом з тим, читачі внесли багато пропозицій щодо покращення умов роботи з книгою. Насамперед, це заборона використання мобільних телефонів в межах читальних залів, покращення освітлення, опалення, системи кондиціонування в літній період, додержання правил користування читальними залами.

Далі студентству пропонувалось запитання “Чи завжди Ви знаходите в фондах читального залу необхідну літературу?” Ось як вони на нього відповіли:

- “є великий вибір” - ч. з. №1 — 20%; ч. з. № 2 — 34%; ч. з. № 3 — 43/6 %;
- “попит задовольняється не завжди” - ч. з. №1 — 80%; ч. з. № 2 — 66%; ч. з. № 3 — 56 %;

На жаль, із отриманих відповідей можна зробити висновок, що фонд читальних залів не завжди задовольняє запити користувачів. Взаємодія бібліотеки та кафедр з питань

профільного формування фонду є одним з напрямів вирішення цієї проблеми. Якісне обслуговування читачів неможливе без оновлення книжкового фонду, збільшення асигнувань на його поповнення, розширення доступу до електронних ресурсів.

На запитання *“Чи користуєтесь Ви Електронним каталогом бібліотеки”* респонденти відповіли:

- *“так”* – 38%, *“ні”* - 62%. Студенти пояснюють, що не використовують електронний каталог, тому що у бібліотеці застаріла комп'ютерна техніка, яка повільно працює чи зависає. Вони вказують, що їм більш звично працювати із звичайними каталогами, або у них відсутність навичок роботи з ЕК. Отримані відповіді та пропозиції свідчать про необхідність навчання користувачів пошуку інформації за ЕК та про необхідність оновлення комп'ютерної техніки.

Серед інших бібліотечних послуг високим рейтингом користуються бронювання літератури та виставки нових надходжень.

Досить активно студенти поставилися до пропозиції висловити свої думки *щодо шляхів поліпшення бібліотечного обслуговування*. Важливо відзначити, що особливу зацікавленість виявили постійні користувачі.

- Більшість читачів вважає, що бібліотечне обслуговування покращить *поповнення фондів новою літературою* — ч.з. № 1 — 85%, ч. з.№ 2 — 70%, ч. з. № 3 — 72%;

- На другому місці - *наявність Інтернету та інші електронні послуги* - ч.з. № 1 — 45%, ч. з.№ 2 — 40%, ч. з. № 3 — 30%;

- Користувачі у цілому задоволені *рівнем професіоналізму співробітників бібліотеки та культурою обслуговування*.

За допомогою наступного запитання ми хотіли з'ясувати думку респондентів відносно того, якими із запропонованих сервісних бібліотечних послуг вони хотіли б скористатися в читальних залах.

Серед варіантів відповідей були:

- *“копіювання документів”* - ч.з. № 1 — 85%, ч. з.№ 2 — 70%, ч. з. № 3 — 60%;

- *“можливість пошуку інформації через Інтернет.”* - ч.з. № 1 — 30%, ч. з.№ 2 — 30%, ч. з. № 3 — 20%;

- *“запис інформації на диск чи на дискету”* - ч.з. № 1 — 35%, ч. з.№ 2 — 30%, ч. з. № 3 — 30%;

- *“сканування”* - ч.з. № 1 — 15%, ч. з.№ 2 — 20%, ч. з. № 3

— 20%;

- *комп'ютера*”.

Останнє питання, яке пропонувалося читачам - це культура обслуговування. На запитання *“Чи надає Вам бібліотекар реальну допомогу?”* учасники дослідження відповіли наступним чином:

- *“так, завжди”* відповіли - ч.з. № 1 — 90%, ч. з.№ 2 — 57%, ч. з. № 3 — 84%;

- *“інколи”* - ч.з. № 1 — 10%, ч. з.№ 2 — 43%, ч. з. № 3 — 16%;

- *“ні, ніколи”* - не позначено ні одним читачем.

Таким чином, узагальнення відповідей на поставлене запитання об'єктивно свідчить про професіоналізм бібліотечних фахівців та досить високу якість обслуговування користувачів в усіх читальних залах бібліотеки.

Аналіз результатів дослідження дозволяє отримати об'єктивну картину окремих напрямків діяльності бібліотеки та визначити шляхи подальшої оптимізації системи обслуговування.

Колектив відділу обслуговування та адміністрація бібліотеки врахували пропозиції респондентів щодо покращення комплектування, умов праці, освітлення, тепла, заміни старого комп'ютерного обладнання, збільшення АРМ.

Для оперативності та покращення обслуговування користувачів на основі аналізу потоку читацьких замовлень до основного книгосховища було визначено активне ядро, яке безпосередньо розмістили в читальному залі.

Здійснено заміри затрат робочого часу на виконання замовлень з книгосховища. Як результат, проведені роботи з ремонту та реконструкції ліфта для подачі замовлень з 1 поверху на 2-й. Оперативність виконання замовлень з книгосховища значно зросла.

Доступ до ЕК користувачам надається також на веб-сайті «Бібліотека», що дає змогу скористатися ним у режимі он-лайн та оформити попереднє замовлення на потрібні видання.

Враховуючи, що найбільше відвідувачів у відділі з 13 до 17 години у будні дні та з 11 до 16 у вихідні, вдосконалено графік роботи бібліотечного персоналу у відділах обслуговування.

Зважаючи на пропозиції читачів встановлено ксерокс безпосередньо в читальному залі №2.

Решта питань буде вирішуватись поступово, виходячи з фінансових можливостей університету.

Ефективність впровадження інновацій в значній мірі залежить і від стану партнерських взаємовідносин бібліотеки та університету, особливо в таких напрямках: у вирішенні проблеми формування документально-інформаційного ресурсу, особливо гостро стоїть питання поповнення фонду науковими виданнями, формування інформаційної культури користувачів, популяризація всіх ресурсів бібліотеки, культурно-виховна робота з студентами. Ці питання і були ключовими на засіданні «*круглого столу*», в якому взяли участь представники ректорату, бібліотеки та студентства.

Ця зустріч була результативною та плідною. Зокрема, вирішувалося питання про автоматизацію обслуговування користувачів.

У перспективі у бібліотеці буде запроваджена швидка процедура пошуку документів, поєднана з процесом замовлення та ідентифікації видань за допомогою штрих-кодів.

У професійний лексикон сучасного бібліотекаря увійшло нове словосполучення – соціокультурна діяльність. Переважно під цим видом діяльності мається на увазі організація презентацій, зустрічей, розкриття бібліотечних фондів. З нагоди 205-річчя Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя та 190-річчя бібліотеки відділ обслуговування організував презентацію університетської книгозбірні для студентів факультету психології та соціальної роботи на тему «Унікальність Ніжинської вищої школи в самотності її бібліотеки». На книжковій виставці «Скарбниця знань університету» знайшли місце матеріали про книгозбірню та рідкісні видання. Потрібно відмітити, що проведення таких заходів сприяє формуванню позитивного іміджу бібліотеки в цілому та її співробітників.

Діяльність бібліотеки з пошуку нових граней співробітництва виявилася досить важливою для бібліотеки в цілому. Користувачі дали оцінку її діяльності, що сприятиме удосконаленню роботи. Також це допомогло визначити нагальні та пріоритетні проблеми, які потребують подальшого вивчення і впровадження в роботу книгозбірні.

Література

1. Дригайло В. *Технология работы вуза* /В. Дригайло // Бібліотечний форум. - 2008. - №1. - С.8-14.
2. Коваль Т. *Маркетингові дослідження в бібліотечному середовищі*/Т. Коваль // Бібліотечний форум. - 2008. - №2. - С.2-7.

3. Колесникова Т. Сучасні бібліотечно-інформаційні міфи: спостереження практика/Т. Колесникова // Бібліотечний форум. - 2009. - №3. - С.2-7.

4. Кушнерчук М. Роль маркетингових досліджень в оптимізації обслуговування користувачів Надвірнянської ЦБС Івано-Франківської області/М. Кушнерчук // Бібліотечна планета. - 2006. - №1. - С.30-31.

5. Назарьева С. Провідний підрозділ університету – бібліотека /С. Назарьева // Бібліотечна планета. - 2007. - №2. - С.30.

6. Николаенко Н. Вузовские библиотеки в условиях реформирования высшего образования /Н. Николаенко, В. Сосипатрова // Бібліотечний форум. - 2008. - №3. - С.28-32.

7. Ткаченко Т. Інновації і менеджмент якості в діяльності бібліотек ВНЗ: iv науково практична конференція /Т. Ткаченко, Н. Скрипай // Бібліотечний форум. - 2009. - №2. - С.42-46.

УДК 027.7

ББК 78.3

***І.О. Льченко**, завідувач відділом
обслуговування бібліотеки ЧДТУ*

ОБМІННО-РЕЗЕРВНИЙ ФОНД ЯК ДЖЕРЕЛО ДОДАТКОВОГО КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ (З ДОСВІДУ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ ЧДТУ)

Обсяг і глибина фондів, їх відповідальність освітнім стандартам вищої школи були і є визначальними факторами в політиці комплектування бібліотек вищих навчальних закладів.

Бібліотеки вищих навчальних закладів формують документальні фонди в першу чергу у відповідності з вимогами до забезпечення літературою закладів фахової освіти, які в обов'язковому порядку використовуються при ліцензуванні, акредитації та атестації, а також у відповідальності до запитів читачів.

Питання відбору навчальної літератури носить проблемний характер, тому що в останні роки бібліотеки ВНЗ залишались практично один на один з низкою невирішених проблем, поява яких обумовлена об'єктивними факторами :

- результатом інформаційного вибуху, пов'язаного з видавничою політикою, змінами книжкового ринку;

- фінансовими проблемами - ростом цін на видання, стихійним фінансуванням.

Відомо, що на комплектування літературою по новому напрямку фаховою освіти потрібно, як мінімум 5 років. І бібліотеки навчальних закладів не мають змоги зразу, в перші 2-3 роки забезпечити необхідною інформацією нові спеціальності. Досвід комплексних наукових досліджень показує : щоб задовольнити потребу в навчальній та науковій літературі, бібліотека в рік повинна отримувати 12-14 книг в розрахунку на одного читача.

Враховуючи всі ці чинники в 1998 році методична рада бібліотеки ЧДТУ прийняла рішення про створення обмінно-резервного фонду з метою можливості додаткового комплектування в процесі обміну документами з іншими бібліотеками.

ОРФ представляє собою фонд цінних в науковому та практичному відношенні документів, які є бібліотеці в надлишкової кількості та призначені для передачі іншим бібліотекам. Передача документів з ОРФ проводиться безкоштовно у відповідності з " Інструкцією про організацію та порядок обміну, перерозподілу і розповсюдженню документів серед бібліотек України через систему обмінних фондів " № 152 від 23.03.2005р. ОРФ не використовується для обслуговування читачів і вилучене з оборту. Він виділяється із загального фонду та зберігається окремо. Об'єм ОРФ, всі надходження та вибуття з нього підлягають обов'язковому обліку в спеціальній графі книги сумарного обліку. Записи в книзі сумарного обліку проводяться на основі актів о переведенні літератури з основного фонду в ОРФ або виключення з ОРФ. На ОРФ доцільно вести спеціальну алфавітну картотеку, до якої вносяться відмітки про перевід конкретних екземплярів видань в ОРФ та номер і дата акта, згідно якого такий перевід зроблено, а також данні про вибуття. Об'єм ОРФ не повинен перевищувати 5% від основного фонду бібліотеки. Документи ОРФ, які не були заказані по інформаційним спискам другими бібліотеками списуються в установленому порядку по закінченню терміну зберігання. Документи, які отримані з ОРФ іншої бібліотеки, безкоштовно приймаються в бібліотеку комісією, яка складає оціночний акт. В акті вказуються найменування, кількість та вартість отриманих документів, згідно " Інструкції обліку основних фондів та необоротних активів бюджетних підприємств" від 17.07 2000 р. Всі супроводжувальні документи на вилучені та отримані видання зберігаються бібліотекою постійно.

Обмінно-резервний фонд бібліотеки університету формується з :

1. Книг, які виділені з основного фонду як непрофільні;
2. Документів, які наявні в фонді в залишкової кількості екземплярів;
3. Надходжень, які отримані в складі обов'язкового екземпляру по лінії МОНУ;
4. Видань самого вузу та бібліотеки;
5. Книг, які передані з факультетів, кафедр, структурних підрозділів вузу.
6. Видань, які надійшли від благодійних фондів та суспільних організацій.

На основі вторинного відбору, який проводився у фонді бібліотеки по підсумкам вивчення його складу и використанню, були складені списки назв непрофільних та багатоекземплярних документів. В ОРФ було переведено 54 назви, які складали 2087 примірників. Для організації повноцінного обміну потрібно було встановити зв'язки з іншими бібліотеками, бажано різного рівня. В зв'язку з нагальною потребою доукомплектування навчальними посібниками по кафедрі пром.електроніки та кафедрі фінансів, бібліотека звернулась з пропозицією співпраці до бібліотек Чернігівського радіомеханічного технікуму та Чернігівського кооперативного технікуму. В результаті обміну було отримано 4 навчальних посібника в кількості 30 екземплярів. За слідуєчі п'ять років була зроблена велика робота по формуванню сеті книгообміну. На обласному рівні, в неї ввійшли крім бібліотек технікумів Чернігівська обласна Наукова бібліотека ім. Короленко та бібліотека ЧДПУ. Також бібліотека ЧДТУ увійшла як партнер по книгообміну до обмінно-резервних фондів Центральної науково-технічної бібліотеки України, Національної бібліотеки України ім. Вернадського та Національної Парламентської бібліотеки України. Систематичний обмін документами з центральними бібліотеками держави дав змогу розширити фонд суспільної та гуманітарної літератури, змінився якісний склад цієї частини фонду. Бібліотека ЧДТУ отримала сучасні видання, які змогли задовольнити попит читачів, а також отримала змогу звільнити цю частину фонду від морально застарілої літератури не втративши при цьому кількісного складу. Слідує зазначити, що поповнення це відбулося без жодних фінансових витрат з боку самого університету. Подальша наполеглива праця по розширенню книгообміну привела к поступовому формуванню

міжвузівських зв'язків на рівні бібліотек та ,як наслідок , можливості обміну необхідними навчальними посібниками. Це особливо стало в нагоді, коли в університеті були відкриті нові спеціальності і стала потреба у короткий термін забезпечити студентів підручниками в межах вимог МОНУ.

По лінії ОРФ бібліотека отримала 9 підручників у кількості 244 примірника з фондів бібліотеки Національного політехнічного університету України "КПІ" для спеціальності "Електричні системи та мережі", а також 5 назв у кількості 68 примірників по дисциплінам "Історія України " та "Українська ділова мова " з обмінно-резервного фонду Національної Парламентської бібліотеки.

Повноцінна підготовка фахівців неможлива без опрацювання ними наукової літератури, тому бібліотека в межах ОРФ здійснює міжвузівський обмін збірниками наукових статей вищих навчальних закладів відповідного профілю таких як: Житомирський технічний інститут, Національний університет "Львівська політехніка", Вінницький державний технологічний університет, Донецький державний технологічний університет, Київський Національний торговельно - економічний університет, Чернігівський державний інститут права, соц.технологій та праці. В межах ОРФ з 2000 р. систематично здійснюється обмін науковими виданнями з Київським Національним університетом ім. Т.Г.Шевченко, Одеським Національним університетом, Донецьким Національним університетом. На сьогодні фонд наукової літератури завдяки книгообміну вже отримав 248 примірників наукових видань та монографій. Одним з шляхів розширення тематики комплектування є надходження від благодійних фондів. Завдяки співпраці з Українсько-американським фондом "Сейбр-Світло" фонд іншомовної літератури бібліотеки поповнився на 124 примірника наукових видань англійською мовою, загалом бібліотека отримала від фонду 180 примірників книг різноманітної тематики. Міжнародний фонд "Відродження" збагатив наші фонди на 108 примірників цікавою гуманітарною літературою.

Загалом за період з 1998 по 2010 р. завдяки діяльності ОРФ до бібліотеки надійшло 464 найменування різноманітних документів які складають 9398 примірників. В свою чергу бібліотека відправила по книгообміну в інші бібліотеки 334 найменування які складають 2209 примірників.

Активна діяльність з книгообміну дала змогу бібліотеці ЧДТУ наряду з іншими вищими навчальними закладами брати

участь в державних благодійних акціях. наприклад у 2003 р. проходила акція МОНУ "Бібліотеки вищих навчальних закладів - сільській школі" на протязі якої було передано 9 найменувань у кількості 196 примірників навчальних посібників, науково-популярної та довідкової літератури до 9 загальноосвітніх шкіл та шкіл - інтернатів області. В 2009 р. на прохання Посольства України в Польщі було передано тридцять найменування видань по історії, мовознавству та етнографії. У 2010 році за проектом МОНУ "З книгою в серці" було передано до Чернігівської обласної бібліотеки для юнацтва 29 назв у кількості 65 примірників навчальної та довідкової літератури.

На сьогодні ОРФ бібліотеки нараховує 128 найменувань загальною кількістю 7147 примірників.

Як свідчить досвід роботи ОРФ бібліотеки ЧДТУ, за допомогою активного використання книгообміну значно розширюється тематика комплектування, що дає можливість користувачам отримати більш повну інформацію та частково виправляє ситуацію з вибіркоким комплектуванням, яка зумовлена недостатнім фінансуванням, що може привести до звуження потоку інформації та негативно вплине на можливість вибору для читачів в майбутньому.

Література

1. Дригайло В.Г. Технология работы библиотеки: научно - практическое пособие.- М.: Либерия- Бибинформ, 2009.- 544 с.
2. Дригайло В.Г. Основы организации работы библиотеки вуза : научно - практическое пособие.- М.: Либерия- Бибинформ, 2007.- 624 с.
3. Шпукал А.І. Технологія управління фондом як запорука якісного обслуговування користувачів./ Шпукал А.І. // Концепція розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : мат. міжнар. наук.- практ. конф. (23-25 травня, м. Київ).

Н.А. Тестова, бібліотекар
наукової бібліотеки ЧДІЕУ

ФОРМУВАННЯ КНИЖКОВОГО ФОНДУ – ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ РОБОТИ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ЧДІЕУ

У сучасному бібліотекознавстві бібліотека позиціонується як складне, багатогранне поняття, розглядати яке потрібно як нерозривну систему утворюючих її елементів. У цій системі бібліотечний фонд виступає основним матеріальним та інформаційним ресурсом, базисом роботи, сутність та потенціал якого розкривається безпосередньо при виконанні бібліотекою своїх основних функцій. Від професійного формування бібліотечного фонду залежить ефективність роботи всієї бібліотеки.

Зміни, які відбуваються сьогодні, ставлять перед нашою науковою бібліотекою, кожного разу нові задачі і можливості їх виконання. Якість і об'єм роботи бібліотеки в значній мірі залежить від підбору книг, журналів та інших документів в її фондах. І як би далеко не зайшов процес комп'ютеризації та інтернетизації, для наших студентів наукова книга та навчальний посібник завжди будуть першочерговими в здобутті знань.

Тому бібліотечний фонд був, є і буде основою діяльності нашої наукової бібліотеки. Саме він визначає зміст, повноту і якість задоволення та розвитку інформаційних потреб користувачів. Формування бібліотечного фонду включає в себе сукупність таких великих процесів як комплектування, систематизація, облік, збереження і вилучення творів друку та інших документів, згідно з установленими правилами.

Комплектування БФ

Найважливішою складовою формування бібліотечного фонду нашої бібліотеки є його комплектування. Оперативне і систематичне комплектування фонду із використанням традиційних і нетрадиційних джерел є основою створення власного інформаційного ресурсу нашої бібліотеки. Взагалі, комплектування бібліотечного фонду – це важливий процес, який потребує наукового підходу. Його основа – моніторинг та аналіз інформаційних потреб користувачів (як задоволених так і не задоволених), стану та функціонування бібліотечного

фонду, що дозволяє не тільки керувати ним, а й коригувати, приводячи до оптимального стану.

Основними процесами при комплектуванні є:

- аналіз документного потоку;
- виявлення й обґрунтування відбору необхідних документів;
- оформлення замовлень на документи, контролю за їх виконанням.

Якість обслуговування знаходиться в прямій залежності від стану фондів. Тому комплектуванню фонду приділяється особлива увага, оскільки, він є найціннішим джерелом та інформаційним ресурсом інституту. Наша бібліотека в першу чергу формує документний фонд навчальних видань у відповідності з вимогами до забезпечення літературою закладів освіти, які в обов'язковому порядку використовуються при ліцензуванні, акредитації та атестації, а також у відповідності до запитів користувачів.

Фонд наукової бібліотеки комплектується літературою з питань економіки, фінансів, бух. обліку, менеджменту, маркетингу, туризму, будівництва, психології, правознавства та ін.

Повноцінне комплектування фонду є запорукою ефективного проведення наукової роботи ВНЗ. Сучасний інститут не може бути лише навчальним закладом, адже підготовка молодих спеціалістів проходить на базі науково-дослідних робіт, які здійснюються на кафедрах та лабораторіях.

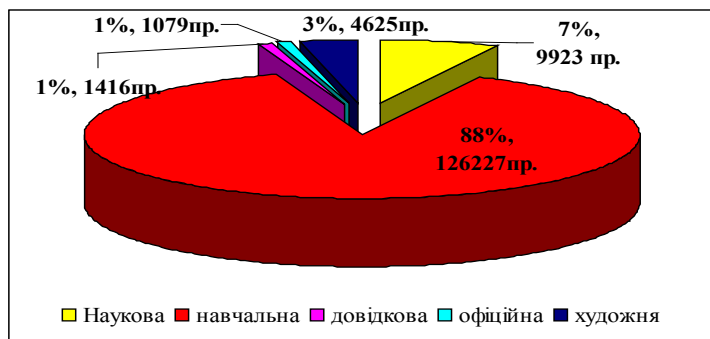

Рис. 1. Склад фонду наукової бібліотеки за типами видань

Правильно сформувані фонд наукової бібліотеки неможливо без координації зусиль з адміністрацією та кафедрами

навчального закладу, які постійно перебувають в курсі відповідності ресурсів нашої бібліотеки програмам дисциплін, що викладаються на факультетах інституту.

Зменшення надходжень по лінії Міністерства освіти і науки України, підвищення цін на книги та вкрай обмежене фінансування спричинили зменшення надходжень нових видань.

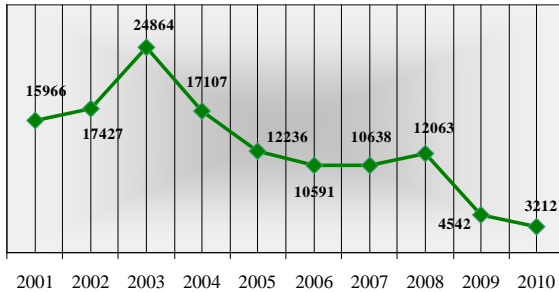

Рис. 2. Графік надходження нових документів за останні 10 років

Та навіть за цих обставин при комплектуванні фонду наукова бібліотека намагається досягнути відповідності між складом, обсягом фондів та інформаційними потребами користувачів.

При комплектуванні нашої бібліотеки характерним є: розширення кола джерел комплектування, включаючи книгообмін з іншими бібліотеками, установами, зв'язки із спонсорами, заохочення і стимулювання дарувальників. Впровадження нової стратегії комплектування, яка полягає у використанні електронних носіїв інформації, дала змогу покращити книгозабезпеченість.

Для максимального покращення та прискорення процесу комплектування, його оптимізації ми безпосередньо співпрацюємо з видавництвами України, що значно поліпшує придбання документів. Завдяки добре налагодженим зв'язкам з нашими партнерами-видавцями ми маємо змогу завжди тримати руку на пульсі видавничих новин. На сьогодні, ми тісно співпрацюємо з такими видавництвами: м. Київ – Знання, Кондор, Ліра-К, Алерта; м. Львів – Новий світ-2000, м. Харків –Бурун и К, Чернівецька обл. - Книги –XXI століття та інші. Необхідна навчальна література замовляється за письмовими бланками-замовленнями кафедр, де вказується:

автор, назва підручника, рік видання, та видавництво, дисципліна, з підписом завідуючого кафедрою.

У нинішніх умовах від комплектатора вимагається, перш за все, творча ініціатива для пошуку нетрадиційних джерел комплектування; професіоналізм для аналізу стану бібліотечного фонду і ситуації на книжковому ринку та пошуку необхідної користувачам літератури; менеджерські здібності для більш ефективної роботи в ринкових умовах.

Організація БФ

Процес організації фонду значною мірою залежить від типу бібліотеки, її структури, обсягу та різноманітності наявних документів. Організація бібліотечного фонду включає в себе процеси приймання документів, що надходять до бібліотеки, їх облік, наукову і технічну обробку, розстановку на книжкових полицях, розміщення у фондосховищі і зберігання документів. Впровадження засобів комп'ютеризації внесло суттєві корективи в організацію основних технологічних процесів. Процес приймання складається з окремих операцій, які виконуються в певній послідовності. Від чіткості і відповідальності бібліотекаря на етапі приймання багато в чому залежить подальша робота. Кожне надходження книг оформляється в електронному вигляді як партія літератури, яка має номер, дату, інформацію про постачальника, номер та дату супровідного документу.

Перш ніж потрапити на полиці книгосховищ, усі твори друку та інші документи підлягають науковій та технічній бібліотечній обробці. Наукова обробка включає класифікацію, предметизацію, каталогізацію нових документів. В електронний каталог вноситься бібліографічний опис, кількість, ціна, інвентарний номер, місцезнаходження. До технічної обробки належить штемпелювання, визначення авторського знаку, проставлення інвентарного номера, шифру, написання індикатора, наклеювання кишеньки.

Важливою складовою частиною організації бібліотечного фонду нашої бібліотеки є облік документів, що надійшли до бібліотеки або вибули з неї. Нові технології дали змогу автоматизувати індивідуальний облік нових надходжень. Крім того, облік фонду дає змогу здійснювати контроль за виконанням планових завдань, використання коштів на комплектування, організацію роботи щодо зберігання фонду в бібліотеці. Облік має бути зручним, достовірним, доступним та оперативним.

До обліку документів у бібліотеці ставляться певні вимоги:

- точність та повнота відомостей про фонд;
- документальне оформлення кожного надходження та вибуття документу;
- своєчасність та оперативність реєстрації надходжень та вилучення з фонду;
- одноманітність прийомів і форм обліку, їх простота, доступність та надійність;
- узгодження форм обліку з формами статистичної звітності;
- узгодження одиниць обліку фонду з одиницями обліку його використання (книговидачі).

У бібліотеці існують такі форми обліку.

Сумарний облік:

- сумарна книга.

Індивідуальний облік:

- інвентарна книга;
- обліковий каталог;
- акти.

Таким чином існуюча система обліку дає змогу мати відомості про обсяг, склад, рух як єдиного фонду, так і окремих структурних підрозділів. Правильна і кваліфікована робота з обліковою документацією – це одна з найважливіших частин роботи бібліотеки. Від неї значною мірою залежить ефективність функціонування всієї бібліотеки. Потрібно чітко знати всі правила обліку та суворо їх дотримуватися – це одна з основних вимог правильного формування фонду.

Раціональне розміщення та розстановка фонду мають забезпечити оперативне та якісне обслуговування читачів, сприяти довготривалому зберіганню та ефективному використанню фонду, цільовому завантаженню корисних площ фондосховища.

В бібліотеці приділяється велика увага питанням збереження фонду. Процес збереження відбувається за такими напрямками:

- правильна організація фонду;
- створення оптимальних умов зберігання;
- дотримання правил обліку;
- належний захист під час використання;
- попередження й ліквідація читацької заборгованості;
- контроль за переміщенням й наявністю документів;
- здійснення контролю за правильною розстановкою та розміщенням фонду;

- контроль за своєчасним ремонтом документів, їх реставрацією.

Вилучення документів з БФ

Основною метою формування фонду бібліотеки нашого вищого навчального закладу є досягнення відповідності його тематики, складу тим завданням, що стоять перед бібліотекою. Складність процесу формування фонду полягає у тому, що бібліотечний фонд завжди повинен залишатися збалансованим як за змістом, так і за розмірами. Він має постійно якісно оновлюватися, майже не змінюючись кількісно.

Одним із напрямків формування книжкового фонду є його оптимізація на основі поетапного кількісного скорочення шляхом систематичного очищення фонду від зношеної, морально застарілої, непрофільної, дублетної літератури, та якісного оновлення фондів літературою підвищеного попиту.

Забезпечення організованого вилучення документів передбачається річним планом, де конкретизується квартал та причина, за якою буде списуватися література усіма структурними підрозділами.

Основним документом, який на даний час регламентує списання літератури в бібліотеці, є “Типова інструкція, про порядок списання матеріальних цінностей з балансу бюджетних установ” затверджена наказом Держказначейства України та Мінекономіки України №142/181 від 10.08.2001р., зареєстрована в Мін’юсі України 05.09.2001р. за №786/59783.

Важливо правильно визначити причину вибуття документів з фонду. Підставою для списання може бути:

- втрата документом наукової чи практичної цінності, актуальності;
- морально застарілі;
- виявленні в результаті інвентаризації як недостача;
- фізично зношені;
- передача документів до інших бібліотек, або до обмінного фонду;
- пошкоджені внаслідок аварії чи стихійного лиха (за умови, що відновлення їх є неможливим);
- втрачені користувачами (за умови заміни втрачених видань рівноцінними чи відшкодування вартості втрачених видань).

Для визначення непридатності видань, а також для оформлення документації наказом директора бібліотеки складається постійно діюча комісія. Комісія проводить огляд відібраних для списання видань, встановлює відповідність

причини списання, можливість або неможливість відновлення і подальшого використання, та вносить пропозицію про їх передачу в обмінно-резервний фонд, в інші бібліотеки або здачу в пункт прийому макулатури.

За результатами роботи комісії складається акт у двох примірниках. Кожний вид друкованої продукції – книги, брошури, періодика (газети, журнали) – вилучається окремим актом. На підставі затверджених актів здійснюється вилучення видань. Проводиться списання в комп'ютері, зазначається в документах індивідуального обліку. Відповідну роботу проводять у каталогах і картотеках бібліотеки.

Дбайливе ставлення до фонду бібліотеки передбачає ретельний аналіз стану книжкового фонду і, як наслідок, обережність у списанні літератури.

На сьогодні, формування фонду повинно вестись документами, необхідними для організації навчального процесу по всіх дисциплінах згідно вимог державного освітнього стандарту вищої професійної освіти, виданнями за напрямками науково-дослідних робіт, а також виданнями на допомогу самоосвіті, підвищення загального рівня культури. Формування бібліотечного фонду набуває прогресивної, зростаючої лінії розвитку, коли досягається оптимальний рівень кількісних та якісних аспектів і в подальшому воно вміло регулюється, корегується, підтримується у потрібному напрямку.

Література

1. Васильченко М. П. та ін. Бібліотечні фонди: навчальний посібник. – Х.: Основа, 1993. – 152 с.
2. Вергунов В. Комплектування фондів ДНСГБ УААН: стан і перспективи // Бібліотечний вісник. – 2006. – № 5. – с. 32-37.
3. Вилегжаніна Т. Поточне комплектування – один із аспектів управління формування бібліотечного фонду // Бібліотечна планета. – 2007. – №4. – с. 4-7.
4. Евстигнеева Г. А. О критериях комплектования традиционного библиотечного фонда и фонда электронных публикаций в единой системе формирования библиотечно-информационного фонда библиотеки на примере ГПНТБ России // Научные и технические библиотеки. – 2010. – №10. – с. 23-29.
5. Мельник Л. Комплектування бібліотечних фондів масових бібліотек – державна справа // Вісник Книжкової палати. – 2003. – №6. – с. 13-15.
6. Омельченко М. Проблеми зберігання бібліотечних фондів // Вісник Книжкової палати. – 2001. – №11. – с. 30-31.

7. Петухова Е. Современные технологии комплектования книжных фондов // Научные и технические библиотеки. – 2004. – № 2. – с. 68-71. 1.

8. Терешин В. И. Библиотечный фонд: учебное пособие. – М. Издательство МГУКИ, 2002.-176 с.

УДК 027.7

ББК 78.3

А.И. Емец, директор библиотеки
Нежинского агротехнического института

ИСТОРИЯ И РАЗВИТИЕ БИБЛИОТЕКИ НЕЖИНСКОГО АГРОТЕХНИЧЕСКОГО ИНСТИТУТА

Деятельность и история развития библиотеки неразрывно связана с историей института. Создание библиотеки датируется 1895 годом, то есть в год основания Нежинского ремесленного училища.

1 июля 1895 г. в Нежине открыто ремесленное училище. Коллежский советник Андрей Федорович Кушакевич, умирая, завещал значительную сумму денег на строительство училища. Здание училища построено по проекту архитектора Санкт-Петербургского учебного округа Д. Иоссе в 1896 году. Училище имело два отделения: слесарное и столярное. Получить избранную профессию учащиеся могли за три года. Каждый год обучения в училище стоил 12 рублей. В год открытия 22 молодых человека выявили желание обучаться в училище.

Оборудование училища в то время было бедным: четыре токарных, два строгальных станка, по одному сверлильному и вальцовочному. Было также 22 теска и на 36 рублей кузнечного и на 1100 руб. слесарного инструмента. Кроме того, училище имело паровую машину силой в 6 конских сил. Училищу принадлежала еще и ферма.

Долгое время в библиотеке был небольшой фонд и обслуживалось малое количество читателей. Изначально фонд библиотеки состоял из богословской литературы и небольшого количества учебной. Со временем библиотека пополнила свой фонд изданиями художественной литературы, научной и учебной литературой.

В училище читался Закон Божий, русский язык, арифметика, общие понятия по физике, технология дерева и металлов, черчение и рисование.

1 июля 1900 года распоряжением Министерства народного образования училище переименовано в Нежинское техническое училище им. А. Ф. Кушакевича, с отделениями: сельскохозяйственным и механико-техническим, с подготовительным классом для них. Инспектором Нежинского технического училища им. А. Ф. Кушакевича с 1898 по 1905 год был Василий Иванович Нечкин, отец известного ученого, академика, историка Нечкиной Милицы Васильевны. В. И. Нечкин, изучив опыт других училищ, вносил много нового в работу учебного заведения.

4 июля 1911 года училище преобразовано в низшее механико-сельскохозяйственное техническое училище им. А.Ф. Кушакевича.

23 июля 1917 года постановлением Временного Совета от 20.05.1917 низшее механико-сельскохозяйственное техническое училище преобразовано в среднее техническое училище им. А.Ф. Кушакевича. В 1920 году, на базе училища, начал действовать Нежинский политехникум, а в 1922 г. его реорганизовали в химико-механический техникум, в 1924 – 1929 гг. учебное заведение называлось Нежинской аграрной школой, а позже – агротехникумом с отделением сельскохозяйственного машиностроения. В 1933 году учебное заведение стало называться – техникум механизации сельского хозяйства и начал готовить техникум-механиков для полей и ферм Украины и в частности Черниговщины.

Вторая мировая война внесла свои трагические коррективы в жизнь государства и работу техникума.

После освобождения города от немецко-фашистских захватчиков 20 сентября 1943 года техникум возобновил свою работу. В 1946 году в учебном заведении открыто отделение электрификации сельского хозяйства.

До 1954 года у нас имеется мало сведений о работе библиотеки, но знаем, что с 1954 года по июнь 1980 год заведующей библиотекой была Билык Миланья Даниловна. Под руководством заведующей работали библиотекари Гавриленко И. А. и Харченко П. М. Работники библиотеки обслуживали читателей, организовывали тематические выставки, проводили литературные вечера, читательские конференции

Так, в 1959 году количество читателей было 830 чел., книговыдача – 10469 экз., приобретено 1865 экз. книг. А в 1960 году читателей уже было 978 чел., книговыдача – 17193 экз., приобретено 1890 экз.

В 1970 году был достроен новый корпус техникума и на 2-м этаже была размещена библиотека. Книжный фонд библиотеки увеличился до 54 тис. книг. Библиотека обслуживала 1550 читателей, книговидача – 21365 экз. В этом же году работники библиотеки за свой труд награждены Почетной грамотой областного управления культуры. В марте 1971 года коллектив техникума механизации был награжден орденом «Знак Почета».

В 1980 году заведующей библиотекой назначена Сова Нина Григорьевна. Высококвалифицированный специалист, знаток своего дела, она 26 лет возглавляла библиотеку и сделала очень много для ее развития. Под ее руководством совершенствовался справочно-библиографический аппарат, фонд библиотеки переведен на ББК, введено дифференцированное обслуживание учебной литературой, безинвентарный учет и обработка многоэкземплярной учебной литературы.

В 1981 году Коллегия Министерства сельского хозяйства, президиум Украинского республиканского комитета профсоюзов работников сельского хозяйства наградили библиотеку Почетной грамотой за занятое 3-е место в смотре-конкурсе. А в 1987 году библиотека была награждена Почетной грамотой как победитель республиканского конкурса библиотек Госагропрома Украины за достижения в культурно-просветительном и информационном обслуживании. Со словами благодарности бывшие выпускники вспоминают библиотекарей, которые смогли привить студентам любовь к книге, это Шкатула А. С., Андрийчук О.Н., Совцова Л.В., Пилипчук Н.М., Слисаренко Н.А.

В 2001 году Постановлением Кабинета Министров Украины Нежинский техникум механизации реорганизован в Нежинский агротехнический институт в составе Национального аграрного университета.

С 2001 года библиотеку возглавляет Емец Л. И.

Сегодня основная цель библиотеки – максимальное и оперативное удовлетворение потребностей читателей в информации, обеспечение учебного процесса и научной деятельности по всем направлениям института. Библиотека стремится идти в ногу с научно-техническим прогрессом, внедряет в работу инновационные формы. Ее деятельность всегда направлена на качественное обслуживание читателей, на предоставление помощи в поиске необходимых документов.

Штат библиотеки составляет 5 человек, среди которых есть ветераны библиотеки, опытные специалисты, которые передают опыт своей работы, также и молодые сотрудники, работающие с энтузиазмом и фантазией. Это Кислова В. А., Макаренко Н. Н., Максимчук А. Н., Фесенко Т.А.

Одним из основных направлений работы библиотеки есть формирование фонда для качественного обеспечения учебного процесса, научной работы института. Постоянно увеличивается фонд библиотеки: на начало 2000 года фонд составлял 80 тыс.экз., в 2009 году он насчитывал более 88 тыс. экз. В 2009 году было обслужено 3300 читателя, количество посещений в 2009 году составляет 39205, книговыдача – 94844 экз.

Год	Читатели	Фонд	Книговыдача
1954	830	38 тыс. экз.	10469 экз.
1970	1551	54 тыс. экз.	21365 экз.
2009	3300	88 тыс. экз.	94844 экз.

Библиотека состоит из 2-х структурных подразделений: абонемент и 2-х читальных залов на 115 мест.

Одно из ценных достижений библиотеки – это фонд редкой книги. Он составляет всего 128 книг, для него создан электронный каталог и картотека «редкая книга». В фонде представлены такие книги, как: «Энциклопедичный словарь» Брокгауза (1890), «История математики» (1883), «Энциклопедия сельского хозяйства» (1900), «Собрание сочинений» Гете (1878).

Широкому и всестороннему использованию библиотечного фонда помогает справочно-библиографический аппарат. В этой деятельности, кроме традиционных форм и методов, библиотека использует компьютерные технологии, а в частности программу «ИРБИС», которая функционирует в библиотеке с 2003 года. Уже создано 3 базы данных:

1. Редкая книга;
2. Основной фонд библиотеки;
3. Периодика.

Электронный каталог библиотеки на сегодняшний день насчитывает более 24 тыс. записей.

В библиотеке института используются также традиционные карточные каталоги и картотеки: алфавитный и систематический, ведется систематическая картотека газетных и журнальных статей. Есть тематические картотеки: «Законы України», «Новини агротехніки», «Наука – виробництву».

Одно из основных направлений работы библиотеки - формирование у студентов национального сознания, патриотизма и гордости за свое государство, за его славную историю, людей, которые создавали и создают новое государство - независимую Украину. Уделяется большое внимание профилактике борьбы с негативными явлениями, такими как: наркомания, курение, алкоголизм, СПИД и др. Большое значение уделяется организации массовой работы: ежегодно организуется более 40 тематических книжных выставок, открытых просмотров литературы, литературных вечеров, читательских конференции, библиографических обзоров, библиотечных уроков.

Ежегодно библиотека проводит подписку на более чем 75 периодических изданий. К услугам читателей представлены такие издания: журналы «Вісник аграрних наук», «Економіка України», «Економіка АПК», «Техніка АПК», «Зерно», «Пропозиція» и др., газеты «Голос України», «Молодь України», «Деснянська правда» и др.

Скрупулезное внимание уделяется комплектованию библиотеки. Закупается литература для студентов по специальностям: механизация сельского хозяйства, энергетика сельскохозяйственного производства, менеджмент организации, бухгалтерский учет и аудит. Весомое участие в комплектовании принимает библиотечный совет.

Ближайшая перспектива в работе библиотеки – завершение электронного каталога, штрих-кодирование фонда библиотеки и внедрение АРМа «Книговыдача».

УДК 027.7
ББК 78.3

А.А. Парамонова,
*директор библиотеки Украинско-
российского института
(филиал) МГОУ в г. Чернигове*

БИБЛИОТЕКА В СИСТЕМЕ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ И ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ ВУЗА

В эпоху информационного общества воспитание должно приближать молодежь, независимо от национальной принадлежности, к высшим человеческим ценностям, к

сохранению мира, среды обитания людей, человеческой культуры, так как новая эпоха предъявляет новые требования к развитию межгосударственных отношений, а соответственно - к воспитанию поколений, которые будут представлять лицо каждой нации. В этом ряду приоритетов особое место занимает проблема патриотического воспитания.

Патриотическое воспитание многолико по своему проявлению в силу специфичности политики каждого государства и одновременно универсально для всех по своей глубинной сути. Необходима новая концепция патриотического воспитания, на основе которой важно повышение воспитательной роли образования и поиск современных образовательных технологий в подготовке преподавателей, способных воспитывать в представителях юных поколений патриотов своего государства.

Патриотизм должен обрести новые, гуманистические черты, развиваться в русле общих тенденций эволюции человеческого общества, чтобы отвечать современным императивам. Не допуская пропаганды и превосходства своей нации над другими, патриот должен уважать и признавать патриотизм и достижения других народов. Патриотизм должен воспитываться на основе толерантности - способности видеть в иной системе ценностей то, что может помочь в решении и общенародных проблем, и развитии общечеловеческой культуры. Это общечеловеческое измерение патриотизма может донести до сознания подрастающих поколений не только преподаватель, который должен развить в сознании будущих поколений гордость за свою культуру, способность к плодотворному диалогу с Миром, но и огромную работу ведет в этом направлении библиотека и ее работники.

Филиал Московского государственного открытого университета (МГОУ) был открыт в 1996 году на базе Черниговского государственного института экономики и управления (ЧГИЭУ) по ходатайству Верховного Совета Украины от 30 декабря 1995 года № 03 3/23г, Черниговского областного совета народных депутатов от 1 ноября 1995 г. № 6 01/440 и по договору между МГОУ и ЧГИЭУ.

Главными задачами института являются:

- удовлетворение потребностей русскоязычного населения Черниговской области и прилегающих регионов Украины, Российской Федерации и Белоруссии в интеллектуальном, культурном и нравственном развитии путем реализации

образовательных программ высшего и послевузовского образования по специальностям, определенным лицензией;

- осуществление переподготовки и повышение квалификации специалистов разного уровня подготовки;
- оказание дополнительных образовательных услуг по довузовской подготовке;
- ведение фундаментальных и прикладных научных исследований.

Контингент студентов очной и заочной форм обучения составляет более 2 тыс. человек разных национальностей: Российская Федерация - 5%; Беларусь - 35%, Азербайджан, Армения, Грузия, Казахстан, Узбекистан) - 5% , Украина -55%

Учебный процесс в институте обеспечивают более 200 высококвалифицированных преподавателей, среди которых 5 профессоров, 45 доцентов, 5 членов различных отраслевых академий Украины и России.

Важнейшей составной частью системы информационного обеспечения филиала является библиотека. Она осуществляет информационное обеспечение учебного процесса и научно-исследовательской деятельности преподавателей и студентов филиала. Информационное обслуживание в библиотеке построено в соответствии с учебными и научными задачами, стоящими перед филиалом. Основным принципом формирования библиотечного фонда является сосредоточение научной, технической, справочно-информационной учебной литературы по различным отраслям знаний. Комплектование фонда библиотеки осуществляется в соответствии со специальностями подготовки студентов. Наиболее полно в библиотеке представлена учебная литература по общим гуманитарным и социально-экономическим, общепрофессиональным и специальным дисциплинам.

Фонд учебной, учебно-методической литературы библиотеки Украинско-Российского института (филиала) МГОУ в настоящее время составляет 16 500 экземпляров. На русском языке - %, украинском - 25%, др. иностранных языках - %. Библиотека содержит 37 наименований периодических изданий: 22 – на русском языке, 15 – на украинском.

Формирование фонда библиотеки осуществляется на основе анализа имеющегося фонда с учетом потребностей учебного процесса и научной деятельности вуза отечественными и зарубежными печатными изданиями и другими носителями информации через издательства, книжные магазины, подписные издания.

Библиотека сотрудничает с библиотеками Украины, на основе соглашений по вопросам комплектования и библиотечно - информационного обслуживания, изучает опыт работы библиотеки Черниговского института экономики и управления, библиотеки Черниговского национального педагогического университета имени Т.Г.Шевченко, Черниговского государственного института права, социальных технологий и труда, а также других библиотек и внедряет его в библиотечную практику. В 2010 году заключен договор на использование библиотечного фонда с Черниговским государственным институтом экономики и управления.

В 2009 году была оказана безвозмездная помощь Посольством Российской Федерации в приобретении учебной и учебно-методической литературы.

Работа библиотеки ведется в тесной связи с администрацией, кафедрами, учебной частью института.

В настоящее время в библиотеке состоит на обслуживании 2297 читателей, в т.ч. 2122 студента (Российская Федерация - 5%; Республика Беларусь - 35%, др. Республик (Азербайджанская Республика, Республика Армения, Грузия, Республика Казахстан, Республика Узбекистан) - 5 % и 175 преподавателей и сотрудников.

В организации патриотической и воспитательной работы, как и всякой другой, важную роль играет планирование. Необходимо ежегодно составлять План воспитательной работы и включать его в общий план работы библиотеки. План патриотической и воспитательной работы определяет цели и задачи на планируемый период, содержание этой работы (основные направления, формы, методы работы, порядок мероприятий воспитательной и патриотической направленности, сроки и место их проведения, участников и ответственных). Назначение плана патриотической и воспитательной работы – обеспечить организованность, согласованность, системность и последовательность реализации задуманного, зафиксировать соответствие форм и методов содержанию деятельности, а также отразить единство и взаимосвязь с учебным процессом своего вуза.

Направления патриотической и воспитательной работы.

Каждое высшее учебное заведение строит свою патриотическую и воспитательную работу исходя из ее основных направлений, а также особенностей, присущих

только данному учебному заведению. В этих планах и программах использованы общепринятые на государственном уровне формулировки основных направлений, по которым должна вестись патриотическая и воспитательная работа. К таким направлениям относятся:

- гражданско-патриотическое воспитание;
- трудовое и профессиональное воспитание, формирование информационной культуры;
- формирование здорового образа жизни, физическое воспитание;
- экологическое воспитание;
- правовое воспитание;
- духовно-нравственное и эстетическое воспитание;
- гендерное и семейное воспитание.

Функции патриотической и воспитательной работы библиотеки.

При планировании воспитательной работы необходимо четко представлять те особенные функции, которые должна выполнять библиотека в общей системе вуза, а также тех субъектов, которые будут эту работу выполнять. Основными функциями патриотической и воспитательной работы библиотеки в вузе являются:

- активная и целенаправленная популяризация библиотечного фонда учебного заведения, содержания газет и журналов по проблемам общественно-политической жизни страны;
- всестороннее изучение интересов и потребностей своих пользователей;
- организация и проведение постоянно действующих выставок и просмотров, посвященных наиболее важным событиям жизни государства и общества;
- составление списков литературы по проблемам воспитания;
- подготовка аннотаций и выставок новых поступлений;
- участие в организации и проведении воспитательных мероприятий университета;
- обеспечение литературой комплекса дисциплин патриотической направленности;
- организация подписки на центральные республиканские печатные издания;

- обучение студентов информационному поиску посредством преподавания курса «Основы библиотековедения, библиографии и информационного поиска»;
- разработка и распространение памяток, плакатов, информационных листков, других наглядных материалов для пользователей библиотеки;
- оформление в библиотеке информационных стендов, поддержка веб-сайта.

Гражданско-патриотическое воспитание.

Остановлюсь на отдельных направлениях патриотической и воспитательной работы библиотеки вуза. Приоритетным направлением этой работы является гражданско-патриотическое воспитание. Мероприятия, проводимые в рамках этого направления работы, ставят своей целью сформировать у молодежи четко выраженную гражданскую позицию, чувство патриотизма, человеческого достоинства, уважительного отношения к достижениям национальной культуры, историческим традициям своего народа.

Одним из основных показателей сформированности у учащейся молодежи гражданско-патриотических качеств является знание символики своей Республики, понимание ее роли и значения. Поэтому в библиотеках должны организовываться книжные выставки и другие мероприятия, посвященные символике тех государств студенты которых обучаются в институте.

Повышенное внимание в вузовской библиотеке уделяется вопросам подготовки и проведения мероприятий, посвященных празднованию Дня Победы (9 мая), Дня всенародной памяти жертв Великой Отечественной войны (22 июня), Дня Независимости Украины (24 августа).

Гражданско-патриотическому воспитанию способствует проведение в библиотеке различных мероприятий страноведческого и краеведческого характера. Это могут быть книжные выставки, например, «Наш край», «Мой родной город» и др. Особенно важное значение в работе по ознакомлению пользователей с историей и традициями украинского народа, по возрождению национальных ценностей имеют проводимые в библиотеках тематические книжные выставки, пропагандирующие литературу по истории Украины, философии, социологии, политологии, культурологии.

Формирование здорового образа жизни, физическое воспитание.

Важным направлением патриотической и воспитательной работы является формирование здорового образа жизни студентов, приобщение их к массовым занятиям физкультурой и спортом. При планировании этой работы библиотеки вузов ориентируются на следующие даты: Всемирный день борьбы с наркотиками; Всемирный день здоровья; Всемирный день без табака; *Всемирный день туризма*; Всемирный день профилактики СПИДа.

Библиотеки сосредотачивают особые усилия на проведение выставок, направленных на противодействие наркомании и токсикомании, курению, пьянству, алкогольным пристрастиям части учащейся и студенческой молодежи. В противовес этим негативным явлениям в библиотеках проводятся разнообразные мероприятия, направленные на пропаганду среди студенческой молодежи физкультуры и спорта.

Духовно-нравственное и эстетическое воспитание.

Формирование и развитие у пользователей библиотеки нравственного идеала, эстетического восприятия и эстетического вкуса – одна из главных задач воспитательной работы. Смысл и назначение деятельности библиотеки по духовно-нравственному и эстетическому воспитанию определялся следующими направлениями:

- развитие у пользователей творческих способностей путем информирования их о различных видах художественного творчества (театр, изобразительное искусство, музыка и т.д.);
- приобщение их к национальной культуре и литературе;
- гармонизация внутреннего мира и межличностных отношений.

Гендерное и семейное воспитание.

Особый приоритет государственной социальной политики сегодня отдается вопросам укрепления семьи, повышению ее престижа в обществе, сохранению и укреплению семейных ценностей. В связи с этим в содержание программ обучения на всех уровнях образования и издаваемых учебно-методических пособий включается информация по проблемам формирования культуры семейных отношений, подготовке учащейся молодежи к семейной жизни, предотвращения

насилия в отношении женщин и детей. Поэтому не случайно, что одно из направлений воспитательной деятельности посвящено именно семейному воспитанию и направлено на приобщение молодежи к семейным ценностям.

В библиотеке демонстрируются книжные выставки под такими заголовками: «Забота о семье – забота о будущем», «Здоровая семья – основа процветания общества», «Крепкая семья – сильное государство» и т.п.

При организации и проведении воспитательной работы следует предусмотреть проведение в библиотеках мероприятий, направленных на воспитание ценностного отношения обучающихся к представителям обоих полов, повышение уровня гендерной культуры обучающихся. Спектр таких мероприятий может быть самым широким: организация книжных выставок, проведение круглых столов и встреч со специалистами, занимающимися проблемами молодой семьи, проведение в библиотеке конкурсов студенческих семей, издание и распространение информационных материалов и буклетов по проблемам семейного воспитания.

Воспитательная работа с первокурсниками и студентами.

Важным моментом в организации воспитательного процесса, несомненно, является работа со студентами-первокурсниками, которая призвана помочь им успешно адаптироваться к новым формам обучения в вузе. Библиотека активно участвует в этом процессе. Эта работа ведется как в форме книжных выставок: «Тебе, первокурсник», «Первокурснику на заметку», так и в форме участия библиотеки в таких общеуниверситетских мероприятиях, как «День открытых дверей», «Посвящение в студенты», «Виват, студент», в выступлениях перед первокурсниками с рассказом о библиотеке и ее возможностях, в проведении курса лекций для первокурсников «Основы библиотековедения, библиографии и информационного поиска», подготовке памятки первокурснику. Ввиду огромной важности эту работу можно выделить в самостоятельное направление, звучащее как «Воспитательная работа с первокурсниками и студентами», не забыв про такие даты, как «День знаний», «Всемирный день молодежи», «Международный день студента».

В работе со студенческой молодежью нельзя забывать и о таком важном аспекте, как знакомство ее с историей, традициями и достижениями университета.

Огромная роль в осуществлении патриотической и воспитательной работы принадлежит профессорско-преподавательскому составу. Отношение преподавателей к работе, к окружающим, высокий профессионализм, эрудиция, самодисциплина, стремление к творчеству способствуют формированию подобных качеств и в студенческой среде. Поэтому при планировании патриотической и воспитательной работы сотрудниками библиотеки много внимания уделяется такому важному аспекту, как воспитание у студентов уважения к людям, достигшим высокого профессионального уровня. Это достигается путем организации многочисленных персональных юбилейных выставок научных трудов профессорско-преподавательского состава и выставок, приуроченных к юбилеям факультетов и кафедр вуза.

Информационно-пропагандистская работа.

Важной составляющей успешной и эффективной деятельности библиотеки по воспитанию своих пользователей является информационно-пропагандистская работа. Она может вестись по следующим направлениям:

1. Разработка и распространение памяток, плакатов, информационных листов, других наглядных материалов для пользователей библиотеки, оформление информационных стендов в библиотеке.

2. Пропаганда и популяризация деятельности библиотеки, включая патриотическую и воспитательную работу, ее библиотечно-информационных услуг на сайте вуза и библиотеки, в средствах массовой информации.

3. Учебно-методическое обеспечение комплекса дисциплин патриотической направленности, преподаваемых в вузе.

4. Организация подписки на центральные республиканские печатные издания.

5. Подготовка рекомендательных списков литературы.

В 2010 году были проведены мероприятия культурно-воспитательного направления библиотеки Украинско-Российского института (филиала МГОУ):

1. Открытый просмотр «Словесні імена Чернігівщини»
2. Беседа: «За здоровый образ жизни»
3. Беседа и тематический библиографический обзор «Золотое правило этики»
4. Презентация книги Вадима Бойко «Навстречу солнцу»
5. Библиографический обзор «Известные имена Черниговщины»,

6. «Основы библиотековедения, библиографии и информационного поиска»;

7. Встреча с известным русским писателем Ю.Н. Сбитневым.

А также подготовлены и проведены выставки книг к праздникам:

1. 8 Марта - Международный женский день.

2. День Победы.

3. День знаний.

4. День города Чернигова.

5. К празднику работников библиотеки.

6. День юриста и др.

7 апреля 2010 была проведена межвузовская конференция с участием библиотеки: «Историко-правовые и социально-экономические аспекты развития общества».

В конференции принимали участие свыше 20 студентов - граждан Украины, Российской Федерации, Республики Беларусь.

В июне 2010 года Советник президента Российской Федерации по делам СНГ, бывший Чрезвычайный и Полномочный посол РФ в Украине Виктор Степанович Черномырдин приехал в Чернигов, чтобы вручить 10 лучшим студентам нашего института именные стипендии.

Вместе с почетным консулом России в Чернигове Валифом Алиевым Виктор Черномырдин вручил дипломы лучшим выпускникам юридического факультета института.

Сейчас уже 80 лауреатов стипендии Виктора Степановича активно работают и продолжают активно осваивать знания, формируясь в высокоинтеллектуальные личности.

Заключение.

В заключение своего выступления я хотела бы сказать следующее. Эффективность и качество патриотической и воспитательной работы зависят, в первую очередь, от профессионализма нас, библиотекарей, осознания нами высокой ответственности за порученное дело воспитания подрастающего поколения и от нашего плодотворного сотрудничества со всеми социально-воспитательными институтами университета.

БІБЛІОТЕЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ (ЗА ПІДСУМКАМИ АНКЕТНОГО ОПИТУВАННЯ)

Нова парадигма вищої освіти ставить вузівські бібліотеки перед необхідністю переглянути традиційні підходи до обслуговування, модернізувати та диференціювати процеси обслуговування.

Бібліотекар та читач є головними діючими особами процесу бібліотечного обслуговування, його суб'єктами. Читач звертається до бібліотекаря, з метою задоволення своїх інформаційних потреб, бібліотекар зобов'язаний задовольнити читача, виправдати його надії. Таким чином, в процесі бібліотечного обслуговування люди вступають у взаємодію, як носії певних соціальних ролей - бібліотекаря та користувача - і ця взаємодія регулюється певними правилами („Правилами користування бібліотекою“, посадовими інструкціями, моральними та етичними нормами, стереотипами поведінки та інш.) Чітке розуміння своїх соціальних ролей та виконання правил взаємодії є обов'язковою умовою ефективного та безконфліктного бібліотечного обслуговування.

В бібліотечному обслуговуванні порушення правил приводить до конфлікту (внутрішнього або міжособового), виникає незадоволення. Відчуття дискомфорту або стресу провокує появу негативних емоцій, які, в свою чергу, призводять до ланцюгової реакції. Користувач виплескує свої негативні емоції на бібліотекаря. Бібліотекар, під впливом цих емоцій, некоректно поводить себе вже з іншим користувачем, той виказує своє незадоволення вже іншим бібліотекарям, дирекції бібліотеки і так далі.

В чому ж полягає причина виникнення конфліктних ситуацій в процесі обслуговування? Для аналізу цієї теми було розглянуто статті в спеціальній періодиці та підтверджені власними дослідженнями поведінки бібліотекаря і читача в процесі повсякденного спілкування. З цією метою було проведено анкетування студентів стаціонару перших - четвертих курсів.

Теоретично більшість конфліктних ситуацій, що виникають в бібліотеці, пов'язані з порушенням правил користування бібліотекою або незафіксованих, але існуючих „норм спілкування”.

Головними причинами відхилення від цих правил і, як наслідок, виникнення конфліктних і стресових ситуацій є:

- незнання правил бібліотеки;
- незнання або неправильне розуміння своєї соціальної ролі та ролі партнера по спілкуванню;
- незнання самих правил спілкування (невміння спілкуватися). Розглянемо більш детально ці ситуації.

Незнання правил бібліотеки.

За даними анкетування 84% наших читачів ознайомлені з правилами користування бібліотекою, 12% не можуть відповісти ствердно, читачів, які не знають правил бібліотеки 4%. Перед усім це пояснюється тим, що в нашій бібліотеці запис читачів відбувається під час бібліотечно-бібліографічних уроків, де правила пояснюються всім присутнім. Бібліотекою розроблені спеціальні методичні вказівки для читачів, які складаються з правил користування бібліотекою, путівника по ній, детальним поясненням як користуватися електронними та традиційними каталогами і картотеками, заповняти читацьку вимогу та інші. Крім того в приміщенні бібліотеки на абонементі розміщений інформаційний стенд з правилами користування бібліотеки.

Це означає, що незнання правил користування бібліотекою, як причину виникнення конфліктів між бібліотекарем та користувачем, можна виключити. Інша річ, що серед читачів, ознайомих з цими правилами, не порушують їх тільки 58%, 30% порушують інколи, а 12% злісних порушників навіть не побоялися в цьому зізнатися. Серед ймовірних причин порушення правил можна припустити незручний для студентів режим роботи бібліотеки, недостатню кількість книг, які можна взяти на тривалий строк, а також неухважність та забудькуватість студентів. Щоб попередити останнє, бібліотекарі вказують на книжковій кишенці дату повернення книги, але, можливо, цього буває недостатньо. Для того, щоб уникнути конфліктів через незнання студентами правил роботи бібліотеки, можливо доцільно розробити ще пам'ятку користувача, або поміняти зовнішній вигляд читацького білету, на зворотній стороні якого зазначити режим роботи бібліотеки.

Незнання або неправильне розуміння користувачем або Бібліотекарем своєї соціальної ролі та ролі партнера по спілкуванню.

Звертаючись до бібліотекаря, користувач намагається задовольнити свої інформаційні потреби. Його очікування залежать перед усім від його уявлення про бібліотечну професію та її можливості, від образу бібліотекаря, який створив для себе користувач, наділивши співробітникам бібліотеки тими або іншими якостями.

Для одних читачів бібліотекар - це людина, яка охороняє книги, обмежує доступ до них певними правилами та інструкціями. Для інших - ерудована особистість, завдяки якій можна отримати інформацію; людина, яка допоможе, підкаже нові ідеї, вислухає та порадить. Дехто взагалі вважає бібліотекарів „невдахами“, інтелігентами, які не змогли реалізувати себе і тому опинилися в бібліотеці. А хтось навпаки заздрить можливості бути серед книг, першими отримувати нову інформацію.

Всі ці складні та підчас суперечливі уявлення про роль бібліотекаря позначаються на поведінці споживача. Якщо користувач вважає бібліотекаря людиною, яка просто зобов'язана задовольнити його інформаційні потреби, то такому користувачу складно пояснити, що він сам повинен попрацювати, щоб отримати потрібну йому інформацію. Для такої людини не має значення „технологія“ пошуку відповіді на його запит. У нього є потреба, тому він повинен отримати потрібний результат. Бібліотекар, який не може цього зробити - поганий бібліотекар.

Що ж відбувається в нашій бібліотеці? Незважаючи на те, що майже всі читачі нашої бібліотеки при записі навчаються користуватися як електронною базою бібліотеки так і традиційними картковими каталогами і картотеками, на практиці ці знання використовують тільки 52%, 20% користуються каталогами та картотеками інколи, а 28% не користуються ними взагалі.

Як ще читачі можуть отримати необхідну для них інформацію? Звісно звертаються за допомогою до бібліотекаря. Таких читачів 80%, 10% інколи звертаються за допомогою інколи, а 10% віддають перевагу самостійним діям. Хто ж ці читачі, які очікують допомогу бібліотекаря в вирішенні своїх інформаційних потреб? Логічно було б припустити, що це ті читачі, які не користуються довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, або використовують його тільки частково.

61% читачів користуються і електронною базою, і допомогою бібліотекаря. Цікаво, що 1% опитаних каталогами не користуються, і за допомогою до бібліотекаря не звертаються. Як такі студенти готуються до семінарів та пишуть наукові роботи невідомо.

Виходячи з вищезазначеного можна припустити, що при такому високому відсотку використання знань бібліотекаря, читачі вважають бібліотекарем людьми освіченими, такими, що розуміються майже в усіх галузях знань. Таких читачів у нас 89%, ще 10% вважають, що бібліотекар не завжди може допомогти. 11% вважає, що бібліотекар нездатний допомогти. Відповідь на це питання анкети яскраво ілюструє ту соціальну роль, в якій бажано бачити нас студенти. Очевидно, що бібліотекар для них - це перед усім людина, від якої вони очікують активної допомоги в задоволенні своїх інформаційних запитів. А таке розуміння соціальної ролі бібліотекаря, як ми знаємо, є не зовсім правильним. Адже сучасний підхід до функції Бібліотеки та бібліотечного обслуговування визначає Бібліотекаря як людину, що забезпечує доступ до інформації, а читача, як користувача, який повинен сам докласти зусиль для пошуку необхідних йому джерел.

Наслідком цього є конфліктні ситуації, які виникають в процесі обслуговування. Постійно виникають вони у 1% опитаних, у 76% конфлікти не виникають і у 23% виникають інколи/Причин конфліктів, зазначених нашими читачами умовно можна поділити на три категорії:

- конфлікти через невиконання читачами елементарних норм поведінки;
- конфлікти, що виникли через нерозуміння читачами своїх обов'язків;
- конфлікти через непорозуміння між читачами та бібліотекарями.

Першу категорію ілюструють такі відповіді "Знімати верхній одяг", "Голосно розмовляти". Я залишу ці ситуації без коментарів, у другу категорію ілюструють такі відповіді: "Я загубила книжку, методичку", "Невчасно здаю книги", "При підборі літератури", "Бібліотекар завжди відправляє на каталог, не хоче допомогти". Такі ситуації виникли у 7% опитаних. І виникли вони через те, що читач не розуміє свої обов'язки та обов'язки бібліотекаря.

Іншу категорію конфліктів ми умовно назвали непорозумінням між читачем і бібліотекарем. До неї увійшли такі відповіді: "Непорозуміння", "Нерозуміння" та навіть

"Агресивність бібліотекаря". Такі конфлікти виникають у 3% наших читачів. Скоріш за все, подібні ситуації виникають через незнання правил спілкування - „невміння спілкуватися". Ця проблема є самою серйозною в бібліотечному обслуговуванні. Адже ні знання правил користування бібліотекою ні розуміння своїх соціальних ролей не можуть попередити конфлікт, якщо суб'єкти спілкування не розуміють один одного. Провину в цій ситуації не слід цілком покласти лише на читачів. Це підтверджують відповіді на наступні питання нашої анкети.

Труднощі в спілкуванні з бібліотекарем виникають лише 1% читачів, 76% таких труднощів не відчувають, 27% відчувають інколи. При цьому у 52% студентів є „улюблений" бібліотекар, який допомагає їм в підборі та пошуку літератури. Ще 5% читачів від руки дописали, що в них "всі бібліотекарі "улюблені". 32% опитаних однаково до кого звертатися. А 30% читачів виділили для себе бібліотекаря, з яким вони воліють не спілкуватися. Це вже аспекти спілкування між особистостями. Зрозуміло, що чим краще бібліотекар та читач будуть розуміти один одного, тим приємнішим буде їх спілкування.

Оскільки бібліотечне обслуговування можна розглядати і як процес спілкування, то одне з питань нашої анкети було таке: „Як повинні змінитися читач і бібліотекар, щоб уникати конфліктних ситуацій при спілкуванні?" На це питання відповіли 52% наших студентів. 7% опитаних вважають, що "все і так чудово" а, "Бібліотекар завжди зрозуміє читача". 12% читачів прагнуть співпраці, взаєморозуміння та взаємоповаги. Контролювати свої емоції: не підвищувати голос, не сваритися, не нервувати (3%). Бути ввічливими, коректними, спокійними, терпеливішими, привітними, добрими, вихованими, гуманними, веселими, життєрадісними посміхатися, посміхатися і ще раз посміхатися (14%). Зустрічалися такі оригінальні відповіді, як "помінятися місцями" та вставати з однієї ноги". Ще 8% пропонують читачам чіткіше та конкретніше називати потрібні йому джерела, не затримувати книги і не порушувати бібліотечних правил, а бібліотекарям допомагати читачам. Для мене знаковою є така відповідь: "Читач обов'язково повинен знати автора та назву книги.

А якщо трапилося так, що читач не може згадати автора, то бібліотекар повинен йому допомогти і знайти потрібну літературу"

Таким чином, психологічні аспекти, що виникають в процесі спілкування між бібліотекарем і читачем, мають визначний вплив на сам процес обслуговування. Для бібліотекаря вміння спілкуватися - професійна необхідність. Якщо в процесі спілкування виявляється, що спілкуватися не вміє користувач, то цей недолік можуть виправити кваліфіковані дії бібліотекаря, якій повинен уміти встановити та зберегти контакт, вислухати, задати правильні питання. Якщо ж спілкуватися не вміє бібліотекар, то бібліотечне обслуговування стає не просто неефективним, а беззмістовним, неаціональним, а часом навіть безглуздим.

Завершити свою доповідь я хочу на оптимістичній ноті. Станне питання в анкеті було дещо провокаційним: "Чи потрібна ВНЗ бібліотека? Чому?" Були припущення, що деякі з наших читачів нададуть перевагу Інтернету. Але всі студенти відповіли на це запитання ствердно. Наші читачі бачать в бібліотеці джерело інформації (56%), допомогу в навчанні(32%), місце для спілкування (2%). Ось деякі з їх відповідей: "Що це за ВУЗ без бібліотеки, без неї нікуди", "Всім потрібна бібліотека. Для того, щоб бути розвинутими". "Бібліотека це зручно, а велика бібліотека - це ще й престижно".

Отже, за результатами анкетування можна зробити такі висновки:

- відвідування бібліотеки ВНЗ обумовлене навчальною діяльністю студента, основним мотивом звернення студентів до бібліотеки є збирання інформації з науковою метою;
- бібліотечне обслуговування можна розглядати як процес спілкування;
- якість спілкування між користувачем та бібліотекарем залежить від чіткого усвідомлення ними своїх соціальних ролей та виконанням правил взаємодії.

Література

1. Генеєва Е. Культура как способ разрешения конфликтов: роль библиотек Е. Генеєва // Научные и технические библиотеки. - 2006. - №1. - С. 43-60.
2. Добко Т. Бібліотекар і користувач у системі інформаційних комунікацій / Т. Добко, І. Сіра // Бібліотечний вісник. - 2002. - №6.- С.21-25.
3. Езова С. Библиотечное общение: возможные пути моделирования / С. Езова // Научно-технические библиотеки. - 2009.- №5.-С.67-75.
4. Езова С. Виды библиотечного общения// Научно-технические библиотеки.- 2010.- №6.- С.54-61.

5. Езова С. Уточнение понятия «библиотечное общение»// Научные и технические библиотеки.- 2005.- №5.- С.50-57.
6. Колесникова Т. Сучасна бібліотека вищої школи очима студентів: за результатами соціологічного дослідження// Вісник Книжкової палати.- 2004.- №7.- С.26-30.
7. Пентюхова Т. Читательская культура в обществе коммуникаций// Библиотекосведение.- 2008.- №3.- С.61-64.
8. Протопав Е., Александрова Е. От изучения пользователей к оптимизации качества обслуживания// Научные и технические библиотеки.- 2007.- №8.- С.38-43.
9. Сукиасян Э. Общая и профессиональна культура библиотекаря и динамика развивающегося общества// Научные и технические библиотеки.- 2005.- №2.- С.40-44.
10. Шалиганова А. Нові стандарти професії// Бібліотечний Форум.- 2009.- №1.- С.35-39.
11. Шапошников А. Библиотекарь и читатель: аспекты общения// Библиотекосведение.- 2001.- №1.- С.59-62.

Відомості про авторів

Бєвз Інна Валентинівна	завідувач відділом Наукової бібліотеки ЧДІЕУ;
Смець Любов Іванівна	директор бібліотеки Ніжинського агротехнічного інституту;
Ільченко І.О.	завідувач відділом обслуговування бібліотеки ЧДТУ;
Кавінська Валентина Іванівна	завідувач науково-методичним відділом Наукової бібліотеки ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка;
Карпенко Наталія Олександрівна	завідувач відділом Наукової бібліотеки ЧДІЕУ;
Парамонова Антоніна Анатоліївна	директор бібліотеки Українсько-російського інституту (філія) МДВУ в м. Чернігові;
Прудникова Ірина Миколаївна	завідувач відділом Наукової бібліотеки ЧДІЕУ;
Радченко Світлана Михайлівна	бібліотекар II категорії Наукової бібліотеки ЧДІЕУ;
Селіверстова Людмила Анатоліївна	бібліограф II категорії бібліотеки Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці (ДІПСТП);
Сіденко Тетяна Анатоліївна	завідувач відділом інформаційно-бібліографічної роботи Наукової бібліотеки ЧДІЕУ;
Тестова Наталія Анатоліївна	бібліотекар Наукової бібліотеки ЧДІЕУ.

Для нотаток

УДК 027.7
ББК 78.3
Б 59

Бібліотека вищого навчального закладу в епоху електронних комунікацій

*матеріали регіональної міжвузівської
науково-практичної конференції
1 грудня 2010 р.*

Головний редактор	В.М. Белінська
Відповідальний редактор	Н.В. Мороз
Мовне редагування	О.В. Мартиненко
Комп'ютерна верстка	Н.В. Мороз О.П. Баклажко

Підписано до друку 24.11.2010 р. Формат 60x84 ¹/₈

Гарнітура Bookman Old Style-10

Обсяг 4.83 умовн. др.арк. Обл. вид. арк. 3,89. Наклад 20 прим.
Замовлення № 2

Чернігівський державний інститут
економіки і управління
Наукова бібліотека

Адреса інституту і видавництва:
14033, м. Чернігів, вул. Стрілецька, 1, кім. 100.